

Johanna Kuivakangas & Sari Höylä (toim.)

HARPPAUKSIA EUROOPASSA

– yhteisöpedagogit sosiaalisen
vahvistamisen ytimissä

HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU

Harppauksia Euroopassa

– yhteisöpedagogit sosiaalisen
vahvistamisen ytimissä

Johanna Kuivakangas & Sari Höylä (toim.)

Humanistinen ammattikorkeakoulu julkaisuja 17
Helsinki, 2016

Johanna Kuivakangas & Sari Höylä (toim.)
Harppauksia Euroopassa
– yhteisöpedagogit sosiaalisen vahvistamisen ytimissä

Humanistinen ammattikorkeakoulu julkaisuja 17
© Tekijät ja Humanistinen ammattikorkeakoulu (Humak)

Kansikuva: Riikka Tuominen
Taitto: Emilia Reponen
Paino:

ISBN 978-952-456-233-1 (verkkojulkaisu)

ISSN 2343-0664 (painettu)
ISSN 2343-0672 (verkkojulkaisu)

Sisällys:

Sari Höylä & Johanna Kuivakangas Johdanto	6
Sari Höylä Mikä on SocNet98?	9
Kimmo Lind & Pekka Kaunismaa Innovaatiot ja kolmas sektori	15
Juha Makkonen & Katja Munter Osallisuus ja osallistumattomuus - annettua vai otettua	25
Kristiina Vesama ja Kari Keuru Sosiaalisen vahvistamisen ulottuvuuksien avaamista ”one minute video story” –työpajassa	33
Juha Niiranen Arviointipolitiikkaa Tanskan tapaan	41
Johanna Kuivakangas Sosiaalisesti päteväksi koulussa - oppia kansainvälisiltä kentiltä	47

Sari Höylä & Johanna Kuivakangas

Johdanto

Tämä Humanistisen ammattikorkeakoulun järjestö- ja nuorisotyön yksikön pedagogisen henkilöstön edustajien kirjoittama pienkirja esittelee artikkeleissaan ajankohtaisia teemoja, joita on käsitelty SocNet98 – verkoston järjestämällä kansainvälisillä viikoilla huhtikuussa 2015. Yhteisöpedagogiksi opiskelussa korostuvat ryhmäpedagoginen osaaminen, osallisuuden ja sosiaalisten taitojen merkitys sekä ehkäisevä työ. Pedagogista taitoa tarvitaan vahvasti yhteisöjen ja sosiaalisten innovaatioiden äärellä. Kehittäminen ja tutkiminen eivät rajoitu kansalliselle tasolle, vaan alan suurimpiin kouluttajiin kuuluvana korkeakouluna Humak on vahva toimija myös kansainvälisellä kentällä.

Humanistisesta ammattikorkeakoulusta kansainvälisille viikoille osallistui sekä henkilökuntaa että opiskelijoita. Henkilöstön edustajat veivät osaamistaan jaettavaksi myös muiden eurooppalaisten korkeakoulujen opiskelijoille, ja yhteisöpedagogi-opiskelijat taas saivat nauttia kansainvälisestä oppimisympäristöstä sekä osallistua eri eurooppalaisten lehtoreiden ja pedagogien tarjoamaan opetukseen, työpajoihin ja keskusteluihin.

Lehtori Kimmo Lind ja yliopettaja Pekka Kaunismaa matkustivat Norjan Porsgrunniin ja antoivat panoksensa kansainväliselle viikolle, jonka järjestelyistä vastasi Telemark University College, School of Social Work. Viikon teemana oli Diversity in Social Entrepreneurship and Innovation (Sustainable Welfare State for Future). Lindin ja Kaunismaan artikkeli Innovaatiot ja kolmas sektori paneutuu heidän pitämänsä työpajan aihealueeseen.

Lehtori Katja Munter ja koulutuspäällikkö Juha Makkonen yhdistivät osallistavat menetelmät osallisuuden pohdintaan työpajassaan ja heidän artikkelinsa Osallisuus ja osallistumattomuus – annettua vai otettua? kuvaa viikon kokemuksia. Workshop järjestettiin Saksan Jenassa Ernst-Abbe-University of Applied Sciences, Department of Social Work:ssa. Viikon teemana oli Diversity and Methods in European Social Work.

Lehtori Kristiina Vesama ja lehtori Kari Keuru toteuttivat Saksassa University of Applied Sciences Bremen ´ssä kansainvälisellä viikolla, jonka teemana oli Methods and Metodologies in Social Work, workshoppinsa, josta heidän artikkelinsa Sosiaalisen vahvistamisen ulottuvuuksien avaamista ”One-Minute Video Story” –työpajassa kertoo.

Lehtori Juha Niiranen ja yliopettaja Johanna Kuivakangas osallistuivat teemalla Trends in Social Work in the Year 2015 järjestetyille kansainväliselle viikolle Tanskan Odensessa, jonka vastuullisena tahona oli University College Lillebaelt, School of Social Work. Heidän työpajastaan on tässä pienkirjassa Niirasan artikkeli Aktivointipolitiikkaa Tanskan tapaan ja Kuivakankaan artikkeli Sosiaalisesti päteväksi koulussa – oppia kansainvälisiltä kentiltä.

Pienkirjan alussa lehtori Sari Höylä avaa mistä SocNet98- verkostossa ja sen kansainvälisissä viikoissa onkaan kyse.

Innostavia ajatuksia artikkeleiden myötä!
Sari Höylä & Johanna Kuivakangas

Sari Höylä

Mikä on SocNet98?

SocNet98- verkosto on eurooppalaisten korkeakoulujen – lähinnä ammatti- korkeakouluja vastaavien - verkosto. Humanistista ammattikorkeakoulua ja muita verkostoon kuuluvia korkeakouluja yhdistää akateemisuus nivottuna käytännön- ja työelämälähtöiseen opetukseen. Tärkein yhdistävä tekijä on kuitenkin se, että verkoston korkeakouluissa osa opinnoista on yhteneviä Humakin yhteisöpedagogi-opintojen kanssa.

Verkosto järjestää vuosittain - yleensä huhtikuussa - kolmessa tai neljässä korkeakoulussa kansainvälisen viikon (International University Week IUW), joihin eri korkeakoulujen opiskelijat voivat osallistua ja joihin kutsutaan luennoitsijoita sekä työpajojen pitäjiä yhteistyökorkeakouluista. Kaikki IUW:t toteutetaan englanniksi.

Luennoitsijoiden ja sisällön tuottajien valinta tapahtuu vuosittain jo joulukuussa toimitettavien abstraktien kautta. Jokainen järjestävä korkeakoulu antaa viikolleen pääteeman, joihin luentojen ja workshoppien tulee asettua. Näistä abstrakteista IUW:n järjestävä korkeakoulu valitsee oman viikon ohjelmaansa sopivat.

SocNet98-verkoston korkeakouluista kansainvälisille viikoille osallistuu pedagogista henkilökuntaa sekä opiskelijoita. Lehtorit ja yliopettajat antavat panoksensa jakamalla osaamistaan ja asiantuntijuuttaan myös muiden eurooppalaisten korkeakoulujen opiskelijoille sekä opetushenkilöstölle. Kansainvälisten viikkojen aikana paneudutaan ajankohtaisiin kysymyksiin ja teemoihin – ja omaksutaan myös uusia menetelmiä ryhmien kanssa hyödynnettäväksi. Opiskelijoille kansainväliset viikot näyttäytyvät tiiviinä sisällöinä opintoviikkoina, joissa kansainvälisessä oppimisympäristössä vieraalla kielellä paneudutaan tutkintoon liittyviin teemoihin. Motivoivat työpajat, mielenkiintoiset keskustelut sekä uudet opiskelijaystävät ympäri Euroopan kohtaavat viikon ajan.

Lehtoreiden liikkuvuutta rahoitetaan pääasiassa Erasmus+ - lehtorinvaihtopurahoilla. Opiskelijoiden liikkuvuuteen viikon mittaiselle jaksolle ei Erasmus+ - ohjelma taivu. Osa korkeakouluista on sitonut IUW:n

piteissa suoritettavat opinnot pakollisiksi opinnoikseen, jolloin opiskelijoiden täytyy huolehtia itse kuluista keski-eurooppalaiseen tyyliin, ja joissain korkeakouluissa koulu maksaa osan kustannuksista. Humak pyrkii tukemaan IUW:lle valittujen opiskelijoiden osallistumista, vuonna 2016 opiskelijoiden osallistumista tuettiin 100 € / henkilö. Opiskelijoiden valinta tapahtuu heti vuoden vaihteen jälkeen – isännöivät korkeakoulut haluavat saada tiedot osallistujista jo tammi-helmikuussa. Opiskelijoiden sitoutuminen kansainvälisille viikoille vaatii osallistumismaksun maksua välittömästi valintojen jälkeen.

Opiskelijoiden osallistumismaksu kattaa majoituksen, ruokailut ja viikon ohjelman tutustumiskäynteineen sekä tulo- ja lopettajaisjuhlineen. Kustannusten kurissa pitämiseksi ovat kansainvälisten viikkojen järjestäjäkorkeakoulut tarjonneet opiskelijoille majoitusta paikallisten opiskelijoiden luona. Opiskelijat ovat olleet kiitollisia mahdollisuudesta päästä näin tutustumaan syvällisemmin paikallisten opiskelijoiden arkeen. Osassa kansainvälisiä viikkoja taas majoitus on hostelissa, johon myös paikallisia opiskelijoita saattaa majoittua.

Humak huolehtii, että opiskelijoittensa osallistuminen IUW:lle opinnollistetaan ja näin viikon aikana tehdyt suoritukset edistävät opintoja opetussuunnitelmassa olevien opintojaksojen osasuorituksena tai valinnaisissa opinnoissa. Viikon mittaisen tiukan opintorupeaman iltoihin mahtuu myös vapaa-ajan toimintaa, ja opiskelijoita kannustetaan tutustumaan toisiinsa ja myös hyödyntämään vapaa-aika kiinnostavin keskusteluihin ja yhdessä tekemisen puitteissa.

Kansainvälisiin SocNet98 –viikkoihin liittyen on toimitettu kaksi julkaisua, jotka julkaistiin Whiting Birch –sarjassa Critical Studies in Socio-Cultural Diversity. Kolmas SocNet98- julkaisu “Methods and Methodologies of Social Work” tehdään Bremenin 2015 IUW:n pohjalta, ja teokseen tulee myös Humakin lehtoreiden artikkeli.

Humak SocNet98 – verkoston jäsenenä

Humak on kutsuttu mukaan SocNet98 – verkostoon ja hyväksytty jäseneksi vuonna 2013. SocNet98- verkostolla on kuitenkin jo paljon pitempi toiminta-aika takanaan. Vuonna 1998 viettäessään kahden korkeakoulun välistä kansainvälistä viikkoa edustaja nykyisestä Hanze University of Applied Sciences Groningenista ja professori Thomas Trenczek Ernst-Abbe-University of Applied Sciences Jenasta päättivät kutsua yhteistyöhön mukaan myös muita mahdollisia korkeakouluja opiskelijoineen ja lehtoreineen. Nimi verkostolle syntyi Euroopan unionin tuolloisen Socrates- koulutusohjelman myötä, eli

verkostosta tuli Socrates Network of European University Schools of Social Work. Nykyään Socrates -koulutusohjelman nimi jäätyä historiaan, on nimi verkoston osalta lyhentynyt SocNet98 – verkostoksi.

Verkoston jäsenyys edellyttää aktiivista toimintaa verkostossa. Jäsenkorkeakouluilta ei peritä jäsenmaksua, vaan odotetaan sitoutumista ja toimintoihin osallistumista säännöllisesti. Vaikka kansainvälisen viikon järjestämistä vastuu lankeaa jokaiselle korkeakoululle noin viiden vuoden välein, silti vuosittain korkeakoulujen tulee lähettää opiskelijoitaan osallistujiksi jäsenkorkeakoulujen järjestämille viikoille, kuten myös lehtoreita tai muuta pedagogista henkilökuntaa toteuttamaan viikkojen sisältöjä ja mahdollistamaan monipuolisen opetustarjonnan.

Vuosien saatossa ovat verkoston jäsenet jonkin verran vaihtuneet; jäsenet, jotka eivät ole toimineet aktiivisesti, on korvattu uusilla jäsenillä. Verkoston tavoitteena on ollut huolehtia eri maiden tasapuolisesta edustuksesta, vaikkakin Saksasta on mukana kolme ja Itävallasta kaksi korkeakoulua. Näiden maiden vahva traditio sosiaalipedagogiikan opetuksessa tuo yhä vuosittain uusia anomuksia verkoston jäsenkorkeakouluiksi.

SocNet98- verkoston jäsenkorkeakoulut

- Bournemouth University, Centre for Social Work and Social Policy, Bournemouth (England)
- Ernst-Abbe-University of Applied Sciences Jena, Department of Social Work, Jena (Germany)
- European School of Higher Education of Social Work, Lille (France)
- Hanze University of Applied Sciences, School of Social Studies, Groningen (the Netherlands)
- Humak University of Applied Sciences, Helsinki (Finland)
- Kath. University College Leuven-Limburg, School of Social Work, Leuven (Belgium)
- Telemark University College, School of Social Work, Porsgrunn (Norway)
- University College Lillebaelt, School of Social Work, Odense (Denmark).

- University of Applied Sciences Bremen, Department of Social Work, Bremen (Germany)
- University of Applied Sciences Emden, Department of Social Work, Emden (Germany)
- University of Applied Sciences St. Pölten, Faculty of Social Work, St. Pölten (Austria)
- University of Applied Sciences Upper Austria, School of Applied Health and Social Sciences, Linz (Austria)
- University of South Bohemia, Faculty of Social and Health Studies, Czeske Budeovice (Czech Republic)
- Waterford Institute of Technology, Centre, Social Studies Program, Waterford (Ireland)
- PXL University College, PXL Social Work, Hasselt (Belgium)

Korkeakoulujen SocNet98 -koordinaattorit tapaavat vuosittain käytännön asioiden tiimoilta. Koordinaattoreiden kokouksessa muun muassa sovitaan uusista jäsenkorkeakouluista sekä mahdollisista toimimattomien jäsenten osalta tehtävistä toimenpiteistä. Verkoston jäsenet ovat tasapuolisia päätöksenteossa ilman erikseen nimettyjä vastuun kantajia.

Yhteistyö etenee

Vuonna 2016 SocNet98 – verkoston kansainväliset viikot järjestettiin Belgian Hasseltissa PXL University Collegessa, Saksassa University of Applied Sciences Emden´ssä sekä Itävallassa University of Applied Sciences St. Pölten´ssä 10.04.-15.04.2016. Ja kansainvälisille viikoille osallistui Humakin pedagogista henkilöstöä sekä yhteisöpedagogi-opiskelijoita.

Humak järjestää ensimmäisen SocNet98- kansainvälisen viikkonsa toukokuussa 2017 ja isännöi koordinaattoreiden kokousta syksyllä 2018. Kansainväliselle viikolle odotetaan noin 50 kansainvälistä opiskelijaa Humakin omien opiskelijoiden lisäksi. Humakin kanssa samaan aikaan kansainvälisen SocNet98- viikon järjestävät University College Leuven- Limburg Leuvenissa Belgiassa, University of Applied Sciences Upper Austria Linzissä Itävallassa sekä Hanze University of Applied Sciences Groningenessa Alankomaissa.

Kaikilla verkostoon kuuluvilla korkeakouluilla on myös kahdenväliset Erasmus-sopimukset, jotka mahdollistavat myös yhteistyön lehtorinvaihtojen sekä henkilöstönvaihtojen puitteissa kansainvälisten viikkojen ulkopuolella. Opiskelijoille avautuu sopimusten myötä mahdollisuus Erasmus+ -apurahakelpoiseiin vaihto-opintoihin, joiden kesto toisessa korkeakoulussa on yli 3 kuukautta. Humak toivottaa SocNet98 – verkoston korkeakoulujen opiskelijoita tervetulleiksi englanninkielisille opintojaksoilleen!

Lisätietoa SocNet98 – verkostosta <http://www.socnet98.eu/>

Kimmo Lind & Pekka Kaunismaa

Innovaatiot ja kolmas sektori

Järjestöt ja sosiaaliset innovaatiot

Innovaatiot ovat uusia tai parannettuja ja käyttöön sovellettavissa olevia tuotteita, prosesseja, palveluja tai toimintamalleja. Alun perin innovaatiot ovat liitetty taloudelliseen ja tekniseen tuotantoon. Joseph Schumpeter (1934) määritteli innovaation talouden laajentumisen kautta: uutena taloudellisena hyödykkeenä tai taloudellisesti hyödynnettävänä toimintatapana. Olennaista ei ole sinänsä uutuusarvo keksintönä, vaan mahdollisuus saavuttaa markkinoilla jotain uutta ja kaupallisesti hyödynnettävää.

Innovaation käsite on lähtökohdastaan laajentunut alkuperäisestä lähtökohdastaan viittaamaan myös muuhun kuin taloudellisen tuotannon ja markkinoiden sfääriin. Sosiaalisen ja yhteiskunnallisen innovaation käsitteistöllä on avattu näkökulmia julkisen ja kolmannen sektorin sekä privaatin sfääriin toimintaan.

Sosiaalisiksi innovaatioksi kutsutaan uusia toimintatapoja, organisointia, sosiaalisia rakenteita tai suhdeverkostoja. Keskeistä on, että sosiaalinen innovaatio vaikuttaa ihmisten elämään vastaamalla heidän tarpeisiinsa uudella tavalla. Useimmiten kysymys ei ole täysin uudesta keksinnöstä tai sovelluksesta vaan yhdistelmästä jo olemassa olevia uudessa toimintaympäristössä.

Suuresti vaikuttaneita sosiaalisia innovaatiota ovat esimerkiksi äänioikeus, eläkevakuutus, terveyskeskus tai opintotuki. Niiden vaikutukset yhteiskunnassa ovat perinpohjaisia. Sosiaaliset innovaatiot ovat yleensä kuitenkin vaikutuksiltaan rajatumpia. Olennaista on, että sosiaalisella innovaatiolla on yhtäältä toimijansa, kehittäjänsä ja kantajansa ja toisaalta vaikutuskohteensa ja kohdejoukkonsa.

Kolmannen sektorin toimijat – järjestöt laajassa merkityksessä – ovat merkittävä sosiaalisten innovaatioiden tuottajia, levittäjiä ja osin myös kohde-ryhmiä. Monet sosiaaliset innovaatiot ovat suoraan järjestöjen tuottamia. Useissa yhteiskunnallisissa uudistuksissa ja innovaatioissa järjestöt ovat toimineet äänitorvina innovaatioille ja ajaneet innovaation levittämistä.

Cnaan ja Vinokour-Kaplan (2015, 9-13) analysoivat kolmannen sektorin tuottamia innovaatioita neljällä kysymyksellä. Ensimmäinen koskee sitä, mitä innovoidaan. Minkälaiset ovat kohdejoukot ja toimintamallit? Toinen kysymys kuuluu: kuka hyötyy. Kohdejoukkona voi olla järjestön jäsenet, laajempi kohderyhmä tai koko yhteiskunta. Kolmas tarkastelun näkökulma on innovaatiotoimijassa. Mitkä ovat osallistumisen ja vapaaehtoistoiminnan mallit ja mikä on ammatillisen ja palkkatyön rooli? Neljäs kysymys koskee innovaation uutuusarvoa. Onko kysymys täysin uudesta toiminnasta tai palvelusta vai sovellus aiemmasta uudessa toimintaympäristössä?

Järjestöillä voidaan nähdä useita tehtäviä eli funktioita sosiaalisten innovaatioiden tuottamisessa. Käytännössä funktiot limittyvät toisiinsa. Pääsääntöisesti järjestöjen innovaatiotoiminnassa voidaan nähdä kaikki seuraavat tehtävät.

- Kehittäjäfunktio. Järjestöt kehittävät sosiaalisia innovaatioita ja ovat muotoilemassa niistä käytännön sovelluksia.
- Vaikuttamisfunktio. Järjestöt vaikuttavat lainsäädäntöön, muihin yhteiskunnallisiin toimijoihin ja ihmisten arvo- ja asennemaailmaan sosiaalisen innovaation edistämiseksi.
- Levittämisenfunktio. Järjestöt levittävät sosiaalisia innovaatiota paikallisten toimijoiden keskuuteen.
- Tuottamisfunktio. Järjestöt tuottavat sosiaaliseen innovaatioon perustuvia palveluja ja toiminta- ja osallisuusmalleja.
- Osallistumisenfunktio. Järjestöt kanavoivat jäseniään ja sidosryhmiään sosiaalisia innovaatioita kehittävään ja levittävään työhön.
- Rakennefunktio. Järjestöt itsessään ovat usein sosiaalisia innovaatioita. Niiden perustehtävä kehittää usein uuden ratkaisun yhteiskunnallisille tai yksilöllisille tarpeille tai toiminta- ja osallistumisrakenteen.

Valtaosa järjestöjen sosiaalisista innovaatioista on pieniä rajatussa toimintaympäristössä tuotettuja toimintatapoja, palveluita ja osallistumisen malleja. Jyväskyläläisiä yhdistyksiä 2000-luvun alussa tutkinut Sakari Hänninen (2003, 235-238) näkee paikallisen innovaatiotoiminnan olevan ytimeltään arkipäiväistä. Innovaatiot liittyvät pääosin järjestöjen toiminnan ja jäsenten arkeen, mutta kirjo on kokonaisuutena tarkasteltuna hyvin laaja.

Mitkä ovat järjestöjen innovaatiotoiminnan erityispiirteet? Sosiaalisia innovaatioita tuotetaan muissakin organisaatioissa, yrityksissä ja julkisorganisaatioissa. Mihin järjestöjä tarvitaan innovaatioiden tuottamisessa?

Yksi näkökulma on, että järjestöt ovat tehokkaita edistämään joitakin sosiaalisia innovaatioita. Niillä ei ole liiketoiminnallisia tuotto-odotuksia tai lain-säädännöllisiä tehtäviä, joten ne voivat olla ketteriä, tehokkaita ja kekseliäitä sosiaalisten innovaatioiden tuottajia. Niillä on myös vaikuttamiskanavia ja toimintapääomia, jotka tekevät niistä vahvoja sosiaalisten innovaatioiden edistäjiä.

Toisesta näkökulmasta voidaan tarkastella järjestöille ominaisia piirteitä, joita muilla toimijoilla ei ole. Järjestöjen ominaispiirteistä merkittävin on, että ne pitävät sisällään vapaaehtoistoimintaa ja arvopohjaista osallistumista (osallistumisfunktio). Järjestöillä on siten suora yhteys jäsenistönsä ja kohdejoukkonsa tarpeisiin, arvoihin ja odotuksiin. Ne voivat kytkeä muita toimijoita suoremmin sosiaalisten innovaatioiden tarpeen, levittämisen ja tuottamisen. Jäsenet osallistuvat päämäärien määrittelyyn ja sosiaalisten innovaatioiden tuottamisen menetelmien suunnitteluun. Vapaaehtoistoiminnassa ihmiset osallistuvat myös suoraan tarpeidensa mukaiseen sosiaaliseen innovaatiotoiminnan tuottamiseen. Ne myös muodostavat yhteisöllisyyttä sosiaalisten innovaatioiden kohdejoukon keskuudessa ja hyödyntävät sosiaalista pääomaa: verkostosuhteita, luottamusta ja vastavuoroisuutta.

Järjestöspesifit piirteet tulevat esille esimerkiksi mielenterveysomaisten järjestäytymisessä. Finfami ry ja sen alueelliset jäsenjärjestöt kanavoivat selvästi tarpeita, joita muut toimijat, esimerkiksi julkinen terveydenhuolto, ei yksinkertaisesti tunnista. Järjestö itsessään on merkittävä sosiaalinen innovaatio, jolla on suurta merkitystä jäsenilleen. He ovat yleensä vaikeassa tilanteessa omaisensa mielenterveysongelmien ja vaikeasti saavutettavan palvelutarjonnan välissä. Vertaistukitoiminta Finfamin piirissä on sosiaalinen innovaatio (tarkemmin: se sisältää useita sosiaalisia innovaatioita), joilla on merkittävä voimaannuttava vaikutus osallistujiin. Tällaiseen tarpeeseen vastaavaa innovaatiotoimintaa on vaikea kuvitella tuotettavan muussa kuin osallistumiseen ja kansalaistoimintaan perustuvassa yhdistyksessä.

Kolmas sektori sosiaalisten innovaatioiden synnyttäjänä

Kolmannen sektorin rooli erilaisten palveluiden kehittäjänä ja tuottajana on vahvistunut varsinkin 1990-luvulta lähtien. On esiintynyt esimerkiksi odotuksia, että kolmannen sektorin organisaatiot täydentävät, paikkaavat tai jopa korjaavat hyvinvointivaltion rapautumisen (ks. Möttönen 2009). Pasi

Saukkonen on artikkelissaan (2013, 6, 15-25) tarkastellut mahdollisuutta puhua jopa uudesta kolmannesta sektorista, jolla hän viittaa uudenlaisiin rakenteellisiin muutoksiin kansalaisyhteiskuntalähtöisten toimijoiden luonteessa, asemassa ja roolissa. Uuden kolmannen sektorin piirteiksi Saukkonen esittää järjestäytymättömyyden, sosiaalisen individualismin, palvelukeskeytyksen, professionalismin ja uusvolunteerismin, lähes liiketoiminnallisuuden, ohjauksellisuuden, julkisuuden lisääntymisen sekä ylirajaisuuden/täyspaikallisuuden. Muutosten suunnasta, suotuisuudesta, samoin kuin siitä, onko uuden vaiheen sijasta kyse vain uudenlaisesta toimintaympäristöön sopeutumisesta, on kuitenkin esiintynyt keskenään erilaisia näkemyksiä.

Kolmannen sektorin muuttunutta toimintaympäristöä on kuvattu erilaisilla termeillä. Eräs tällainen on Saukkosenkin (2013) artikkelissaan viittaama puhe uudesta kolmannesta sektorista, toinen on näkemys myös kolmannen sektorin organisaatioiden muuntumisesta hybridioorganisaatioiksi. Esimerkiksi David Billisin (2010, 57-58) mukaan organisaatioilla on aina juurensa ja sitä kautta sidoksensa vain yhteen sektoreista ja sen periaatteista. Hybridioorganisaatioissa yhdistyy kuitenkin useamman eri sektorin toimintatapoja, esimerkiksi alun perin kolmannen sektorin organisaatio voi hybridimuodossaan olla esimerkiksi yhdistelmä kolmatta sektoria ja julkista sektoria tai näiden yhdistelmän lisäksi siinä voi yhdistyä myös yksityissektorin piirteitä. Billis myös kategorisoi kolmannen sektorin hybridioorganisaatiot kahteen pääluokkaan: niihin, jotka ovat muodostuneet hybrideiksi orgaanisesti yhdistyksestä kehittymällä, ja niihin, jotka ovat jo alun alkaen perustettu hybrideiksi.

Jäger ja Schröer (2014, 1285) ovat artikkelissaan tarkastelleet kolmannen sektorin hybridioorganisaatioita niiden identiteetin näkökulmasta. He ovat määritelleet hybridioorganisaatioita siten, että niiden identiteetissä systemaattisesti yhdistyy kansalaisyhteiskunta sekä markkinat. Hybridioorganisaatiot vaihtavat yhteisöllistä solidaarisuutta taloudellisiin ja ei-taloudellisiin resursseihin, ne laskevat yhteisöllisen solidaarisuuden markkina-arvoja, ja vaihtavat tämän taloudellisiin ja ei-taloudellisiin resursseihin. Lyhyesti sanottuna kyse on heidän mukaansa funktionaalisen solidaarisuuden luomisesta.

1990-luvulta lähtien ovat tulleet kielenkäyttöön ja yleistyneet myös erilaiset käsitteet, joilla on pyritty kuvaamaan kolmannen sektorin alueelle sijoitettavia uudenlaisia yhteiskunnalliseen tai sosiaaliseen liittyviä yrittämiseen toiminta- ja ajattelutapoja. Tällaisia ovat esimerkiksi käsitteet ja asiat kuten yhteiskunnallinen yritys (ks. Yhteiskunnallinen yritys 2015), sosiaalinen yritys (social enterprise; ks. Sosiaalinen yritys 2015) ja yhteiskunnallinen yrittäjyys (social entrepreneurship; ks. Yhteiskunnallinen yrittäjyys 2015).

Näille kaikille asioille ja käsitteille on yhteistä, että niiden taustalla on jokin yhteiskunnallinen, sosiaalinen, tavoite ja merkittävyys. Toiminta tähtää

lähtökohtaisesti taloudellisen kannattavuuden lisäksi yhteiskunnalliseen yleishyödyllisyyteen, yhteiskunnassa laajalti sovittuihin päämääriin ja arvoihin. Tavoitteina voi olla esimerkiksi vajaakuntoisten työllistäminen tai syrjäytyneiden integrointi yhteiskuntaan. Kaikki nämä toiminta- tai organisaatiomuodot voidaan nähdä mahtuvan Björn Schmitzin (2014, 23-25) käyttämän kattokäsitteen Sosiaalisen tehtävän organisaatio (Social Mission Organization) alle. Tällaisille organisaatioille on ominaista sekä jonkin sosiaalisen arvon, tarpeen tai sosiaalisen tarpeen tai ongelman osoittaminen että taloudellisen voiton tekemisen motiivin toissijaisuus sosiaaliseen mision verrattuna. Kullakin näistä toiminta- tai organisaatiomuodoista on omat, liukuvat, usein maakohtaiset ja kulttuuriset eronsa, ja tällaisen käsitteistön omaksuminen ja käyttö esimerkiksi suomalaisessa yhteiskunnassa voi olla hyvinkin hidasta, jopa vaikeaa. Käsitteet eivät kovin helposti juurru osaksi hyvinvointivaltion diskursiivista tai käytännöllistä kenttää.

Kolmannen sektorin tai yleishyödylliset organisaatiot ovat erityisen hyviä saamaan aikaan sosiaalisia innovaatioita. Schmitzin (2014, 32-33) tämä sopivuus tai hyvyys johtuu viidestä eri syystä. Ensinnäkin tällaiset organisaatiot synnyttävät usein asioita ja palveluja, joita yksityiset yritykset, kunnat tai valtio eivät kykene, halua tai keksi kehittää ja tuottaa. Ne kytkeytyvät usein suoraan erilaisiin sosiaalisiin tarpeisiin, joita voi syntyä hyvinkin nopeasti ja eri tilanteissa. Toiseksi tällaisten asioiden ja palveluiden kehittäminen kytkeytyy usein hyvin organisaatioiden sosiaalisiin tavoitteisiin, niiden misionoihin. Kolmas syy on, että tällaisten organisaatioiden hallintorakenne on demokraattinen, ei-hierarkkinen, verkostoitunut, monitoimijainen, monenlaisista osallistumista mahdollistava. Neljänneksi tällaiset organisaatiot toimivat usein eräänlaisina välittäjinä eri toimijoiden tai eri sektoreiden (julkinen, kolmas, yksityinen) välillä. Ne kykenevät saattamaan eri sektoreiden toimijoita yhteen, kokoamaan tämän avulla myös erilaisia resursseja yhteen uudella tavalla. Viidenneksi uusien sosiaalisten innovaatioiden kehittäminen sopii kolmannen sektorin toimijoille, koska ne nivELYvät hyvin niiden monenlaisiin tehtäviin yhteisöissä ja laajemmin yhteiskunnassa. Tällaisia tehtäviä tai rooleja ovat erilaisten palveluiden tuottaminen jäsenistölle tai sitä laajemmalle ryhmälle, tai edelläkävijän rooli, joka tarkoittaa erilaisten ideoiden pohjalta tapahtuvaa asioiden rohkeaa ja edelläkävyyä kehittämistä ja toteuttamista. Arvojen puolustajan ja edunvalvojan tehtävät tai roolit viittaavat siihen, että kolmannen sektorin organisaatioille on tärkeää tuoda esille yhteisöjen tai jäsenten ääntä, niille tärkeitä arvoja, tarpeita ja tavoitteita. Schmitzin (emt., 28-29) mukaan itse asiassa koko sosiaalisten innovaatioiden prosessi on mahdollista hahmottaa yhteydessä kolmannen sektorin organisaatioiden rooleihin tai tehtäviin: sosiaalisten innovaatioiden alku on erilaisissa sosiaalisissa tarpeissa tai ongelmia koskevissa vaatimuksissa, jotka puolestaan konkretisoituvat sosiaalisten innovaatioiden kehittämisessä, kokeilemisessä ja toteuttamisessa. Lopuksi koko prosessi voi päättyä sosiaalista innovaatiota koskevaan palvelun tuottamiseen.

Tapaus Icehearts ry – millainen organisaatio ja millainen sosiaalinen innovaatio se on?

Icehearts-toimintamalli on vuonna 1996 alun perin kehitetty pojille ja tytöille suunnattu varhaisen puuttumisen innovatiivinen toimintamalli. Yhdistyksen nettisivustolla (Icehearts 2015a) toimintamallia kuvataan seuraavasti:

”Pitkäkestoista turvaa: Icehearts-toimintamalli on pojille ja tytöille suunnattu varhaisen puuttumisen innovatiivinen toimintamalli. Se on pitkäkestoista ja ammatillista kasvun tukea lapsille ja perheille, jotka ovet tuen tarpeessa. Yksi ammatillisin perustein valittu joukkue toimii 12 vuoden ajan. Joukkuetta ohjaa kasvattaja, jolla on ammatilliset pätevyudet joukkueen johtamiseen.”

”Toiminnan tarkoitus: Icehearts on enemmän kuin urheilujoukkue. Icehearts on toimintamalli, joka on kehitetty ennaltaehkäisemään ja edistämään hyvinvointia. Icehearts on työväline ja yhteistyö-kumppani kunnan peruspalveluille. Icehearts on joukkueurheilun toimintamalli lapsen hyväksi sekä sosiaalityön, koulun ja vapaa-ajan tueksi. Iceheartsin tavoitteena on ennaltaehkäistä syrjäytymistä, edistää sosiaalisia taitoja ja luoda lapsille pitkäkestoinen ja turvallinen aikuisen läsnäolo läpi kasvun nivelvaiheiden.”

Toimintamallin hyötyinä nettisivustolla (Icehearts 2015a) tuodaan esille esimerkiksi seuraavia asioita: Toimintamalli on investointi tulevaisuuteen, painopiste on korjaavasta ennaltaehkäisemään työhön, toimintamalli on aitoa hallinnonalat ylittävää yhteistyötä, toimintamallilla on vähäinen byrokraatia, toimintamalli tuottaa taloudellisia säästöjä, toimintamalli vähentää huostaanottoja, toimintamalli on pitkäkestoinen erityistuki läpi kasvun nivelvaiheiden ja se on myös kotouttamisen toimintamalli.

Iceheartsin nettisivut (2015a) tuovat kokonaisuudessaan esille vahvasti toimintamallin hyödyt julkiselle sektorille säästöjä tuottavana ja monenlaista osallisuutta tuottavana toimintamallina. Nettisivut ilmentävät myös varainkeruun monipuolisuutta, hyväntekeväisyyden retoriikkaa, kummitoimintaa, tuotemyyntiä jne.

Icehearts on yhdistysmuotoinen organisaatio valtakunnallisine emojärjestöineen (Suomen Icehearts ry) ja paikallisine, kuntiin kiinnittyvine paikallisyhdistyksineen. Organisaatiohistoriaa kuvataan nettisivuilla seuraavasti (Icehearts 2015b):

”Icehearts ry:n toiminta lähti käyntiin Vantaalta vuonna 1995, jolloin perustettiin sosiaalinen urheiluseura, jonka tarkoituksena oli ennaltaehkäistä syrjäytymistä joukkueurheilun avulla. Icehearts toimintamal-

lin ovat perustaneet poika ja isä, Ville ja Ilkka Turkka. Toimintamallin perustamisesta lähtien Ville ja Ilkka Turkan tavoitteena on ollut valtakunnallinen järjestö, jotta mahdollisimman moni lapsi saisi mahdollisuuden harrastaa ja tuntea olevansa osa yhteisöä.”

Millainen organisaatio Icehearts siis on? Muodollisesti Icehearts on valtakunnallisesti toimiva järjestö yhdistyslain mukaisine hallituksineen, ja tämän emojärjestön alla toimii sen paikallisyhdistyksiä. Kuten järjestön nettisivuilla (Icehearts 2015b) kerrotaan, valtakunnallisesti Icehearts-toimintaa ohjaa, tukee ja valvoo kattojärjestö Suomen Icehearts ry.

Järjestöä ja sen toimintamallia voisi perustellusti kuvata myös hybridiorganisaatioksi. Jägerin ja Schröerin edellä esiteltyjen ajatusten näkökulmasta Icehearts näyttäytyy varsin selkeästi organisaationa, jossa kehitetyn toimintamallin kautta vaihdetaan yhteisöllistä solidaarisuutta toiminnan mahdollistavaksi resurssoinniksi. Iceheartsin lupaus funktionaalisen solidaarisuuden mielessä on vähentää ja mahdollisesti ehkäistä lasten ja nuorten mahdollisesta syrjäytymisestä johtuvia kuluja. Se taho, jolle lupaus on erityisesti suunnattu, on julkinen sektori, kunnat, mutta pääargumentti rakentuu säästyvien taloudellisten resurssien ja kustannustehokkuuden perustalle. Hyvin vahva palvelukeskeisyys, moninainen varainhankinta, toimintamallin kytkeminen työvälineeksi ja yhteistyökumppaniksi kunnan peruspalveluille (päiväkoti, koulu, lastensuojelu) sekä poikkihallinnollisuuden korostaminen viittaa myös hybridi-identiteettiin. Yhdistyssektorin mielessä tai kansalaisyhteiskuntaidentiteetin näkökulmasta Iceheartsissa yhdistyy eräällä tavalla urheiluseuratoimintaan perinteisestikin kuuluneet yhteisöllis-kasvatukselliset elementit sekä sosiaalialan järjestöjen tai yhdistysten palvelutoiminta. Iceheartsia voisi kokonaisuudessaan pitää jo syntyessään hybridiorganisaationa. Loppujen lopuksi ulkopuolisen näkökulmasta on kuitenkin mahdotonta lopullisesti sanoa, onko Icehearts identiteetiltään yhdistys ja/tai järjestö vai onko se identiteetiltään jotain muuta, kenties juuri hybridiorganisaatio. Tätä pitäisi selvittää itse toimijoilta ja tutkia tarkemmin heidän toimintatapojaan. Toiminnan päätavoitteiden kannalta itse tämä kysymys voi lisäksi olla jopa irrelevantti.

Entä millainen sosiaalinen innovaatio Icehearts on? Iceheartsin nettisivuilta ilmenee, että toimintamalli on hyvinkin tunnustettu ja palkittu. Nettisivuilta ei ilmene, onko toimintamallin synnyn taustalla 1990-luvun puolivälissä ollut jotain sellaista yhteiskunnallista liikehdintää tai vaateiden ilmasto, jonka voisi katsoa yleisemmin olleen toimintamallin kehittämisen moottorina. Nettivuilla (Icehearts 2015a ja 2015b) ja niissä olevissa toimintamallin kehittäjän (Ville Turkka) haastatteluissa tulee kuitenkin selvästi esille sellaisia teemoja kuin mahdollisuuksien antaminen syrjäytymisvaarassa oleville lapsille ja nuorille, köyhyys ja yhteiskunnallinen polarisoituminen, eriarvoisuus, syrjäytymisen syyt jne. Kyseessä siis ovat jo 1990-luvulla suomalaisessa

yhteiskunnassa vahvistuneet ja yleisesti tunnustetut tendenssit, joiden ratkaisuiksi omalta osaltaan Iceheartsin toimintamalli esitetään. Primus motorina ei tässä kuitenkaan ole ollut yhteiskunnallinen liikehdintä tai jokin olemassa ollut yhdistys, vaan isä ja poika Ville ja Ilkka Turcka. Innovaatioprosessi vaikuttaa kuitenkin yleisesti samankaltaiselta kuin edellä esitellyssä Schmitzin esittämässä prosessissa: syrjäytymisvaarassa olevien lasten ja nuorten sosiaalisen vahvistamisen tarpeita on yhdistetty seurayhteisölliseen ja kasvatukselliseen viitekehykseen, toimintaa on lähdetty kehittämään, keräämään eri tahoilta resursseja ja toimintamallin kannatusta, synkronoimaan toimintamallia olemassa oleviin palveluketjuihin ja sen puutteisiin jne. Iceheartsin toiminta on kahdenkymmenen vuoden aikana kasvanut varsin merkittävästi ja jo siitäkin voi päätellä, että toimintamallilla on ollut selkeää vastakaikua. Yleisesti ottaen Iceheartsin toimintamallia voidaan siis pitää sosiaalisena innovaationa, joskin lopullisen arvon voinee sanoa sen eri tahoille (kumppaneille/tilaajille) tekemien lupauksen täyttämisen perusteella.

Lähteitä:

Billis, David 2010: Towards a theory of hybrid organizations. Teoksessa Billis, David (edited by) 2010: Hybrid Organizations and the Third Sector. Challenges for Practice, Theory and Policy. Palgrave Macmillan, 46-69.

Cnaan, Ram A. & Vinokur-Kaplan, Diane 2015: Social Innovation. Definitions, clarifications, and a new model. Teoksessa Cnaan, Ram A. & Vinokur-Kaplan, Diane (eds.) 2015: Cases in innovative nonprofits. Sage, 1-16.

Hänninen, Sakari 2003. Yhdistykset uuden aloittajina. Teoksessa Hänninen, Sakari, Kangas, Anita ja Siisäinen, Martti (toim.) 2003: Mitä yhdistykset välittävät. Atena, 228-246.

Icehearts 2015a. Viitattu 19.8.2015. <http://www.icehearts.fi/toimintamme.html>

Icehearts 2015b. Viitattu 20.8.2015 <http://www.icehearts.fi/icehearts.html>

Jäger, Urs P. & Schröer, Andreas 2014: Integrated Organizational Identity: A Definition of Hybrid Organizations and Research Agenda. *Voluntas* (2014) 25: 1281-1306.

Möttönen, Sakari 2009. Ovatko järjestöt hyvinvointivaltion purkajia vai puolustajia? *Yhteiskuntapolitiikka* 74 (2009): 1, 60-71.

Saukkonen, Pasi 2013: Kolmas sektori- vanha ja uusi. *Kansalaisyhteiskunta* 1 (2013), 6–31

Schmitz, Björn 2015. Social Entrepreneurship, Social Innovation, and Social Mission Organizations. Toward a Conceptualization. Teoksessa Cases in Innovative Nonprofits. Organizations That Make a Difference. Editors Ram A. Cnaan & Diane Vinokur-Kaplan. SAGE, 17-42.

Schumpeter, Joseph 1934. Business Cycles. A Theoretical, Historical, and Statistical Analysis of the Capitalist Process. Volume I. McGraw-Hill Book Company, Inc.

Sosiaalinen yritys 2015. Viitattu 19.8.2015. https://fi.wikipedia.org/wiki/Sosiaalinen_yritys

Yhteiskunnallinen yritys 2015. Viitattu 19.8.2015. <http://suomalainentyo.fi/yrityksille/yhteiskunnallinen-yritys/>

Yhteiskunnallinen yrittäjyys 2015. Viitattu 19.8.2015. https://fi.wikipedia.org/wiki/Yhteiskunnallinen_yritt%C3%A4jyys

Juha Makkonen & Katja Munter

Osallisuus ja osallistumattomuus - annettua vai otettua?

Osallistuimme SocNet98 –verkoston kansainväliselle viikolle Saksan Jenassa 18.-22.4.2015. Viikon pääotsikko oli Diversity and Innovation in European Social Work and Welfare State. Hyvin moni kansainvälisen viikon työpajojen teemoista liittyi tavalla tai toisella osallisuuteen joko käsitteellisellä tai toiminnallisemmalla tasolla. Tuomme artikkelissamme esille muutaman työpajan teemoja sekä sitä miten niissä käsiteltiin osallisuutta.

Birgit Goris, joka työskentelee lehtorina kansalaisuuden ja osallistumisen keskuksessa Leuvenin korkeakoulussa, toi oman työpajansa alustuksessa esille sen kuinka tärkeää sosiaali- ja nuorisoalan asiakastyössä on tietää ja ymmärtää asiakkaan osallisuuden senhetkinen tila. Gorisin alustusta seuranneessa keskustelussa tuotiin esille kansalliset eroavaisuudet osallisuuden käsitteessä. Ymmärretäänkö osallisuutena vain osallistuminen demokraattiseen päätöksentekoon vai katsotaanko tämän olevan jo ns. kehittyneempää osallisuutta. Asiakastyössä ollaan useimmin hyvin perustavanlaatuisten osallisuuskokemusten äärellä: käynkö töissä, kuulunko mihinkään yhteisöön, onko mielipiteilläni tai olemiselläni mitään merkitystä. Suomalaisessa osallisuustutkimuksessa (Gretschel 2002, 90-91) on tuotu esille, että jo yksilön oma tuntemus on osallisuuden olennainen piirre. Erityisesti nuorten osallisuuskokemuksia tutkinut Gretschel tulkitsee, että osallinen nuori tuntee itsensä päteväksi ja arvostaa omaa rooliaan osana yhteisöä (mt.).

Osallisuuden kokemus

On totta, että käsitteet osallisuus ja yhteiskunnallinen osallistuminen kuitenkin sekoittuvat helposti. Yhteiskunnallinen osallistuminen ymmärretään useimmiten ja lähtökohtaisesti aktiivisena yhteisiin asioihin vaikuttamisena, toimintana järjestö- ja yhdistyskentällä tai esimerkiksi äänestämisenä vaaleissa. Vaikutusmahdollisuudet ovat toki olennainen osa yhteiskunnallista osallistumista ja kiinnittymistä yhteisöön ja yhteiskuntaan mutta on

kuitenkin hyvä huomata, että kysymys on potentiaalisesta osallistumisesta eikä välttämättä toteutuneesta vaikuttamisesta (Alila ym. 2011, 14). Gorisin työpajassa käydyt keskustelut tukivat em. tulkintaa, koska muun muassa eri maiden poliittinen tilanne ja näkemykset poliitikkojen päätösten vilpittömyydestä ilmenivät vahvasti eri maiden osallistujien näkemyksissä todellisista vaikutusmahdollisuuksista.

Laurea ammattikorkeakoulun sosiaali-alan lehtori Erkki Saari lähestyi oman työpajansa alustuksessa osallisuutta työmarkkinoiden ja työllisyyteen/työttömyyteen liittyvien osallisuuden kokemuksen kautta. Saari toi esille hiljattain nostetun tulkinnan siitä, että osallisuuden vastaparina nyky-yhteiskunnassa toimii useimmiten syrjäytyminen. Tulkinta on nostettu esille muun muassa Terveystieteen- ja hyvinvoinnin tutkimuslaitoksen Työelämäosallisuuden hyvät käytännöt Euroopassa –kehittämishankkeessa sekä Jarno Karjalaisen ja Helka Raivion (2013, 17) artikkelissa. Tässä tulkinna-
nassa osallisuuden rakentumista tarkastellaan kolmen osallisuuden ulottuvuuden kautta: riittävä toimeentulo ja hyvinvointi, taloudellinen osallisuus (HAVING); valtaisuus/toimijuus, toiminnallinen osallisuus (ACTING) sekä yhteisöihin kuuluminen ja jäsenyys, yhteisöllinen osallisuus (BELONGING). Kuten ulottuvuuksien laatijat mainitsevat pohjautuu luokittelu Erik Allardtin klassiseen hyvinvoinnin luokitteluun – having, loving, being. (mt. 16).

Erkki Saari painotti työpajassaan käytyjen keskustelujen ohessa sitä, että nykyään taloudellisen osallisuuden mahdollisuus on vahvistunut osallisuuden kokemuksen kautta, ja että yhteiskunnan palveluiden järjestämiseksi riittävän osan yhteiskunnasta täytyy olla taloudellisesti osallisia eli työssäkäyviä palkansaajia.

Aiemmin etenkin nuorisotutkimuksen puolella on osallisuuden vastinpariksi tai vastakohtaksi nostettu osattomuus. Tässä tulkinnassa yksilön osattomuus voi viitata hänen asemaansa yhteiskunnassa, mikä voi tarkoittaa joko taloudellisen, kulttuurisen tai sosiaalisen pääoman puutetta. Toisaalta osattomuudella on koettu olevan myös henkilökohtaisempi ulottuvuus, joka voi ilmetä tilanteissa, joissa ei ole tullut kuulluksi omista aikomuksistaan huolimatta (Kiilakoski 2007, 12).

Saaren työpajan nuoret osallistujat jakoivat monessa kohdin Saaren näkemykset mutta korostivat myös sitä, että nuorten kohdalla taloudellinen tilanne ei ole välttämättä niin sidoksissa osallisuuden kokemuksiin, koska nuoruuteen ja etenkin opiskeluvaiheeseen tavallaan kuuluu tietty taloudellinen vähäosaisuus. Tässä vaiheessa kuulluksi tuleminen kokemukset voivatkin olla vahvin osallisuuden muoto.

Keskiössä lapsi

Osallisuutta ja osallistumattomuutta voi tarkastella myös vielä muista eri lähtökohdista. Kuten todettua osallisuutta voi tuntea yhteiskunnallisen vaikuttavuuden kautta, mutta myös tunteena kokea olevansa itse merkityksellinen esimerkiksi koulussa ja perheessä. Lapsen osallisuutta voi terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015) mukaan määrittää siten, voiko hän itse olla määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa hänen etunsa turvaamiseksi tehtävää työtä. Perheeseen ja etenkin lapsen rooliin liittyvää osallisuutta pohdittiin Christine Haselbacherin vetämässä työpajassa ”Family Group Conference”, joka käsitteli otsikkonsa mukaisesti kyseistä perheiden hyväksi kehitettyä työmenetelmää.

Uudesta-Seelannissa 1980-luvulla kehitetty malli on rantautunut Eurooppaan ja sen myötä myös Suomeen. Family Group Conference – on metodina hyvin ratkaisukeskeinen ja sen keskiössä on lapsi. Kyseisessä mallissa huoli lapsen tilanteesta lähtee joko lapselta itseltään tai hänen lähiomaiseltaan. Lapsi työskentelee yhdessä ammattilaisen kanssa pohtiakseen oman tilanteensa kehittämistä. Tämän jälkeen koko perhe ja kussakin ongelmassa kiinteästi mukana olevat asianosaiset (esim. opettaja) tapaavat yhdessä ohjatussa neuvottelussa, jossa laaditaan suunnitelma lapsen tilanteen kehittymisestä. Haselbacherin työpajassa keskusteltiin perheen roolista esikuvana ja osallisuuden tunteen mahdollistajana, sekä mallin mahdollisuuksista osana perhetyötä. Keskustelu kävi vilkkaana ammatillisiin kysymyksiin liittyen, kuten ”Kuinka voisimme sosiaali- ja kasvatustalouden ammatillisina tukea perheitä ja vahvistaa osallisuuden tunnetta perheiden sisällä?” ja ”Mitkä ovat FGC-mallin vahvuudet ja mitä tämä malli ammatilliselta vaatii.”

Onnistuessaan FGC-malli vastaa hyvin Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL 2015) määrittelemien osallisuuden portaiden toteutumista. Lapsella on mahdollisuus osallistua toimintaan tai kieltäytyä siitä. Ammatillisen kanssa hänellä on mahdollisuus saada riittävästi oikeaa tietoa tilanteesta, työskenteilyn prosessista, omasta roolista prosessissa sekä omista oikeuksista. Hän saa päättää, mitä asioita FGC-mallissa pohditaan ja ketkä palaveriin osallistuvat. Prosessissa lapsi saa tukea ja apua omien mielipiteidensä selvittämiseen ja ilmaisemiseen ja ennen kaikkea hänellä on mahdollisuus tehdä omaan elämään liittyviä päätöksiä. Ammatillisella työntekijällä, kuten yhteisöpedagogilla, tulee olla valmius tunnistaa ne asiat, joissa pienelläkin lapsella on mahdollisuus tehdä valintoja ja päätöksiä.

Vuorovaikutuksen merkitys

Horelli, Kyttä ja Kaaja (2002, 33) ovat artikkelissaan pohtineet eriasteisen vuorovaikutuksen roolia osallistumisessa ja osallistamisessa. Heidän mielestään osallisuuden pohjalla on ympäristön mahdollisuus suoda ihmisille mahdollisuus peilata itseään, pohtia omaan minuuteen liittyviä mielikuviaan, ajatuksia ja tunteitaan. Mahdollisuus olla osallisena ja mukana asioiden käsittelyssä itselle merkittävissä yhteisöissä on siten yksi kasvun ja kehityksen perusedellytyksistä. Olennaisena tässä identiteettityössä voidaan nähdä vahva kasvatusalusta, taustayhteisö ja perhe ja se miten identiteetin kasvu mahdollistetaan ja miten perhe tukee tuota kasvua.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL 2015) mukaan lasten osallisuudessa on kyse siitä, miten hän voi olla mukana määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa hänen etunsa turvaamiseksi tehtävää työtä. Mallina Family Group Conference tukee perhettä ja antaa tilaa ja keskustelutukea perheen sisäisissä ristiriidoissa. Ohjaajan tehtävänä on tukea lasta tai nuorta ja olla tämän puolella häntä koskevissa päätöksissä. Mallia voisi hyvin soveltaa kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelman yhteisöpedagogin opintoihin. FGC-mallia toteutetaan Suomessa vielä varsin rajallisesti, mutta kohtaamisen työmenetelmänä tämä olisi mielestäni oiva. Yhteisöpedagogin koulutuksen pohjalla olevista kompetensseista yhteisöllinen osaaminen pyrkii yhteisöllisyyden ja osallisuuden merkityksen ja moninaisen luonteen ymmärtämiseen. (Humanistinen ammattikorkeakoulu 2012) Lasten osallisuuden toteutuminen edellyttää työntekijöiltä valmiuksia tehdä yhteistyötä lasten kanssa, kuunnella heitä ja ottaa lasten mielipiteet huomioon. Näitä valmiuksia on syytä myös koulutuksessa korostaa yhä enemmän yhteisöpedagogienkin sijoittuessa aiempaa vahvemmin lastensuojelun kentälle ja sitä kautta myös erilaisiin perhetyön muotoihin.

Osallisuutta peilataan usein sen vastinparin osallistumattomuuden kautta. Tällöin osallisuuteen ei tartuta, kenties mahdollisuuksista huolimatta. Entä jos kyse onkin täysin osattomuudesta? Tämä teema oli käsittelyssä paikallisten nuorisotyöntekijöiden Sandy ja Danny Hildebrandtin vetämässä työpajassa ”Social Work with youth at risk – street work in Jena”. Työpajassa esiteltiin Jenassa tehtävää katutyötä ja pohdittiin yhdessä nuoren elämänvaiheeseen liittyviä ajankohtaisia haasteita, niin kansallisella kuin kansainväliselläkin tasolla. Suomesta työpajassa esiteltiin etsivä nuorisotyö, jonka tavoitteena on auttaa nuorta, joka on ilman koulutus-, työ- tai harjoittelu-paikkaa tai muuten vaan tarvitsee apua erilaisiin palveluihin päästääkseen. Keskustelua aiheutti katutyön erilaisuus Suomessa ja Saksassa. Esimerkiksi Jenassa nuorten asunnottomuus on suuri haaste. Suomessa tilastojen mukaan asunnottomia alle 25-vuotiaita oli vuoden 2014 lopussa 1647. Verrattuna Euroopan muihin valtioihin, on Suomi ainoa EU-maa, jossa asunnottomuus on laskenut. Ratkaisuna tähän on ollut asunnottomille rakennetut asunnot ja

asumisneuvottelutyö, jolla estettiin jo pelkästään vuonna 2014 yli 500 häättöä. (Turun Sanomat 2015.)

Keskustelu katutyöstä ja etsivästä nuorisotyöstä kävi työpajassa vilkkaana. Kuinka tukea heitä, jotka ovat syrjäytymisvaarassa tai jo syrjäytyneitä ja millä osallisuuden asteella heidän kanssa tulee liikkua? Onko se riittävää, että nämä nuoret saavat omasta elämästään otteen ja onko vaatimus yhteiskunnallisesta aktiivisuudesta heidän suhteen liian vaativa? Humakin edustuksen puolesta tuotiin esille etsivän nuorisotyön mallimme, joka sai paljon kiitosta. Pajassa esiteltiin myös Suomessa nuorten parissa tehtävää etsivää nettityötä ja tämä herätti suurta mielenkiintoa. Suomen pitkät etäisyydet ja nuorten luonteva oleminen verkossa mahdollistavat Euroopan mittakaavalla hieman erilaisen tavan tehdä nuorisotyötä.

Omassa työpajassamme, jonka vedimme seminaarin aikana kahteen kertaan, esittelimme suomalaisnuorten osallistumismahdollisuuksia paikallisen tason päätöksenteossa. Teemamme keskittyi siis selkeästi osallistumiseen ja päätöksentekoon vaikuttamiseen – ei niinkään osallisuuteen tai siihen liittyviin kokemuksiin.

Työpajassa tapahtuu

Kerroimme työpajamme alussa lainsäädännöstä, joka määrittää (nuorten) osallistumisen edellytyksiä. Nostimme esille keskeisimmät huomiot perusopetuslaista, toisen asteen koulutusta (niin lukio kuin ammatillinen koulutus) koskevasta laista, nuorisolaista ja vuonna 2015 uudistuneesta kuntalaista. Kuntalain osalta kiinnostusta herätti uusin kirjaus siitä kuinka nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien varmistamiseksi kunnanhallituksen on asetettava nuorisovaltuusto tai vastaava nuorten vaikuttajaryhmä (nuorisovaltuusto) ja huolehdittava sen toimintaedellytyksistä (Kuntalaki 410/2015). Monessakaan muussa Euroopan maassa ei ole säädösten lähde määrittelemään nuorten kuulemista, koska vaikuttavuutta ei pystytäkään takaamaan. Kerroimme, että Suomenkaan kohdalla säädökset eivät ole varmistaneet nuorten kokemusta tulla kuulluksi. Tehdyn tutkimuksen mukaan noin puolet nuorista esimerkiksi kokee, että virallinen päätöksenteko – paikallisella tai valtakunnallisella tasolla – ei huomioi nuorten mielipiteitä tai ota mielipiteitä vakavasti (Child and Youth Participation in Finland 2011, 20). Keskustelimme työpajan osallistujien kanssa nuorille läheisten aikuisten kuten opettajien ja nuorisotyöntekijöiden tärkeästä roolista nuorten osallisuuskokemusten mahdollistajana. Taustana tälle keskustelulle toimivat tulokset siitä, että koulujen oppilaskuntien vaikutusmahdollisuudet tunnetaan niin nuorten kuin nuorten kanssa työskentelevien keskuudessa huomattavasti paremmin kuin nuorisovaltuustojen toiminta (mt. 25-27).

Toisessa työpajassa olimme jo nostaneet esille verkossa tehtävän etsivän nuorisotyön joten oli paikallaan tuoda esille myös verkon mahdollistamia osallistumismuotoja. Kuten verkossa tehtävä työ muutenkin niin myös vaikuttamismahdollisuudet nostattivat kiinnostusta. Suomessa verkossa tehtävää työtä perustellaan joskus pitkillä välimatkoilla mutta myös tiheämmin asutussa Euroopassa nähtiin verkossa tapahtuvalle osallistumiselle paikansa. Osallistumisen nopeus ja helppous verrattuna perinteiseen läsnäoloon perustuvaan osallistumiseen nähtiin selkeinä etuina. Joissain kommentoissa tuli esille huoli siitä sanelevatko aikuisten etukäteisvalinnat ja muun muassa verkkotoimintojen rakenne liikaa sitä mihin nuoret voivat oikeasti vaikuttaa. Kommentit olivat hyvin osuvia ja esimerkiksi Kiilakoski ja Taiponen (2012, 77, 86) ovat kirjoittaneet artikkelissaan osuvasti siitä kuinka verkossa tapahtuvassa osallistumisessa on osin kyse vain vanhojen rakenteiden viemisestä verkkoon ja kuinka ylhäältä-alas-tyyppisissä rakenteissa valta-asetelma pitää edelleen ennallaan aikuisvetoisen toimintamallin.

Työpajamme lopuksi vedimme toiminnallisen osuuden, jossa osallistujat jakautuivat ryhmiin ja miettivät mitä he nuorina haluaisivat muuttaa omassa kotikaupungissaan. Ideoinnin, muiden ryhmien antamien kommenttien ja keskustelujen jälkeen ryhmät äänestivät parhaat ideat. Lopuksi kerroimme kuinka esitetyt ideat etenisivät suomalaisessa kunnallisessa päätöksenteossa ja millaisia haasteita kukin idea saattaisi kohdata.

Kansainvälinen viikko Jenassa yhdessä yli kymmenestä Euroopan maasta tulleiden osallistujien kanssa lisäsi selvästi ymmärrystämme osallisuuden ja osallistumisen ymmärtämisestä ja mahdollisuuksista eri maissa. Suomalaiset osallistumisen mallit herättivät paljon kiinnostusta ja antoivat tunteen siitä, että suomalainen lainsäädäntö mahdollistaa paljon ja tarjoaa eri alojen ammattilaisille hyviä toimintavalmiuksia osallisuuden ja osallistumisen edistämiseksi yhteiskunnassamme.

Lähteet:

Alila, Antti & Gröhn, Kari & Keso, Ilari & Volk, Raija 2011. Sosiaalisen kestävyuden käsite ja mallintaminen. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2011:1. Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 15.9.2015. <http://julkari.fi/bitstream/handle/10024/112317/URN:NBN:fife201504224532.pdf?sequence=1>

Child and Youth Participation in Finland. A Council of Europe Policy Review 2011. Viitattu 15.9.2015. http://www.coe.int/t/dg3/children/participation/PolicyReview_en.pdf

Gretschel, Anu 2002. Kunta nuorten osallisuusympäristönä : nuorten ryhmän ja kunnan vuorovaikutussuhteen tarkastelu kolmen liikuntarakentamisprojektin laadunarvioinnin keinoin. Viitattu 15.9.2015. <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/13503/9513912868.pdf?sequence=1>

Horelli, Liisa, Kyttä, Marketta & Kaaja, Mirkka 2002. Lasten ja nuorten osallistumista tukevia menetelmiä. Teoksessa Anu Gretschel (toim.) Lapset, nuoret ja aikuiset toimijoina. Artikkeleita osallisuudesta. Helsinki: Suomen Kuntaliitto, 31-47

Humanistinen ammattikorkeakoulu 2012. Koulutusohjelmakohtaiset kompetenssit.

Karjalainen, Jarno & Raivio, Helka 2013. Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat! Osallisuuden rakentuminen 2010-luvun tavoite- ja toimintaohjelmissa. Teoksessa Taina Era (toim.) Osallisuus – oikeutta vai pakkoa? Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja, 156. Jyväskylän ammattikorkeakoulu 2013. Viitattu 15.9.2015. http://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/64153/JAMKJULKAISUJA1562013_web.pdf?sequence=1

Kiilakoski, Tomi 2007. Johdanto: Lapset ja nuoret kuntalaisina. Teoksessa Anu Gretschel, Tomi Kiilakoski (toim.) Lasten ja nuorten kunta. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 77. Opetushallitus, Nuorten osallisuushanke. Humanistinen ammattikorkeakoulu, Sarja A 3, 2007.

Kiilakoski, Tomi & Taiponen Janne 2011. Osallisuus ja osallistuminen verkkoperustaisessa nuorisotyössä. Teoksessa Jani Merikivi, Päivi Timonen & Leena Tuuttila (toim.)

Sähköä ilmassa. Näkökulmia verkkoperustaiseen nuorisotyöhön. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 111. Humanistinen ammattikorkeakoulu (HUMAK), sarja C 25. Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskus, julkaisuja 2/2011. Viitattu 15.9.2015. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/sahkoailmassa.pdf>
Kuntalaki 410/2015. Viitattu 16.9.2015 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150410>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015. Lapsen osallisuus. Viitattu 14.9.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus>

Turun Sanomat 2015. Asunnottomien määrä on laskussa Suomessa. Viitattu 14.9.2015 <http://www.ts.fi/uutiset/kotimaa/733384/Asunnottomien+maara+on+laskussa+Suomessa>

Kristiina Vesama & Kari Keuru

Sosiaalisen vahvistamisen ulottuvuuksien avaamista ”one-minute video story” -työpajassa

Toteutimme huhtikuussa 2015 Saksan Bremenissä SocNet98 International University Week - jakson yhteydessä työpajan, jonka aiheena oli ‘Sosiaalisen vahvistamisen käytännöt - välineenä ‘minuutin mittainen videoelokuva’ (One-minute video story). Työpajan tavoitteena oli avata keskieurooppalaisille sosiaalialan ammattikorkeakouluopiskelijoille sosiaalisen vahvistamisen ja osallisuuden käsitteitä linkittäen sitä suomalaisen nuorisotyön kontekstiin ja ennaltaehkäisevän työn näkökulmaan sekä käyttämällä tätä tietoperustaa lähtökohtana videoelokuvien käsikirjoittamiseen ja tuottamiseen. Työpaja kesti kokonaisuudessaan noin kolme tuntia, josta videoelokuvaprosessiin kului kaksi tuntia.

Erilaiset digitaalisen tarinankerronnan muodot ovat yleistyneet eri puolilla maailmaa viime vuosikymmenien aikana ja osallistavia työmuotoja on kohdistettu erityisesti yhteiskunnan marginaalissa oleville ryhmille (Juppi 2012). Taiteellista ilmaisua hyödyntävät luovat menetelmät ja sosiaalinen media tarjoavat näille ryhmille ja yksilöille mahdollisuuden tulla kuulluksi ja nähdyksi uusin keinoin. Myös kulttuurisen nuorisotyön kentällä digitaalisia tarinankerrontamuotoja on kehitetty. Nuorten kanssa työskennellessä voi tavoitteena olla mm. dialogin rakentaminen, oman identiteetin käsittely ja etsintä tai yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen rohkaiseminen. (Ruotsalainen 2007, 173-177; Verke 2013.)

Humanistisen ammattikorkeakoulun Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelman tutkintojen opetussisällöissä on vahvasti esillä sosiaalinen vahvistaminen- ja osallisuus -käsitteet. Lundbomin & Herrasen (2011) toimittamassa teoksessa tehdään näkyväksi sosiaalisen vahvistamisen lähtökohtia ja avataan erilaisten järjestö- ja nuorisotyön toimintamuotojen kautta sitä, miten monimuotoisesti voidaan yksilöiden tai kokonaisten yhteisöjen hyvinvointia ja toimintakykyisyyttä edistää, tukea ja vahvistaa. Sosiaalisesti vahvistavassa työssä pyritään edistämään ja tarjoamaan yksilöille osallisuuden kokemuksia. Osallisuus nähdään vahvasti subjektiivisena, tunnelautuneena kokemuksena, jossa aito sitoutuminen on mahdollista vain kun se syntyy yksilön vapaasta tahdosta. Työpajan yhtenä tavoitteena oli myös herättää opiskelijat pohtimaan, millä tavoin parhaiten voidaan yksilöitä

vahvistaa. Tuleville alan ammattilaisille vahvat vuorovaikutustaidot ovat keskeisessä osassa: kohtaamisen, kuuntelemisen, kysymisen ja keskustelun taidot yksilö- ja yhteistyössä.

‘One-minute video story’ -työpajan lähtökohtia

‘One-minute video story’ -työpajan ideana oli käyttää yksinkertaista ja tarkasti rajattua videolokuvan kuvausmallia ilmaisun välineenä, hyödyntäen median peruselementtejä kuten kuvaa, liikettä ja ääntä. Tiedämme liikkuvan kuvan olevan vahva ilmaisun väline ja nuoriin ‘vetoava kieli’ ja halusimme medialähtöisessä työpajassamme rohkaista ja innostaa opiskelijoita kokeilemaan heille mahdollisesti uutta ilmaisun välinettä sosiaalisen vahvistamiseen liittyvien aiheiden käsittelyssä. Vaikka 2010-luvun opiskelijat ovat kasvaneet maailmassa, jossa mediateknologia on heidän arjessaan jatkuvasti läsnä, silti näimme tarpeellisenä madaltaa opiskelijoiden videokuvaamisen, oman elokuvan tekemisen ja julkaisemisen kynnystä. Työpajan lähtökohtana oli myös ajatus ‘kuka tahansa voi oppia tekemään’ ja toisaalta tuottaa yhteisöllisesti ns. ‘itse tehtyä mediaa’ (Juppi 2012).

Videolokuvat tuotettiin tässä työpajassa käyttäen oppilaitoksen omia iPad-tabletteja. Olisimme voineet toteuttaa pajan myös käyttäen ”BYOD”-didaktiikkaa (‘Bring you own device’), vapaasti käännettynä ‘tuo mukanas oma välineesi’. Käyttämällä osallistujien omia välineitä kuten älypuhelimia, tabletti-tietokoneita tai videokameroita, helpotetaan työpajan toteuttamista ja toisaalta voidaan puhua ns. matalan kynnyksen teknologian käytöstä. Lisäksi mediatyöpajan toteuttaminen opetuksen sisällä on halpaa ja suhteellisen vaivattomasti ja nopeasti toteutettavissa.

Työpajaan osallistui hollantilaisia, belgialaisia, saksalaisia, itävaltalaisia, slovakialaisia ja suomalaisia opiskelijoita, joista muodostettiin eri kulttuuritaustoja sekoittaen pienryhmiä. Työskentelykielenä oli englanti. Työpajaan osallistuminen edellytti opiskelijoilta ryhmä- ja vuorovaikutustaitojen lisäksi englannin kielen taitoa, kykyä ns. kulttuuriseen herkkyyteen ja riittävää motivaatiota sekä heittäytymistaitoa selviytyäkseen varsin intensiivisestä työskentelyprosessista. Opiskelijaryhmä oli myös hyvin heterogeeninen aihepiiriin liittyvien tietojen ja taitojen suhteen.

Työskentelyn tavoitteena oli, että jokainen ryhmän jäsen osallistuu ja sitoutuu toteutukseen, jolloin prosessi itsessään on sosiaalisesti vahvistava kokemus pienryhmän jäsenille. Videolokuvan tekeminen on menetelmä, jota käytetään asian käsittelemisessä eikä tavoitteena niinkään ole korkealaatuinen taiteellinen tuotos. Menetelmä mahdollistaa osallistujien

luovuuden hyödyntämisen teeman käsittelyssä. Olennaista on osallistujien omien kokemusten ja ajatusten esiintuominen koko prosessin aikana. Toki opiskelijoiden motivaatiolla, kunnianhimmolla ja taiteellisilla ilmaisutaidoilla on keskeinen merkitys työpajan onnistumisessa.

Osa I: Kuvausharjoittelu

Videokuvauksen opetus alkoi tutustumalla tabletin käyttöön. On tärkeää kiinnittää opiskelijoiden huomio kuvan vakauden tärkeyteen. Helpoiten tämä onnistuu niin, että tabletin kamera pysyy paikoillaan ja kuvattavat objektit liikkuvat. Opiskelijat tutustuivat yleisimpiin kuvakokoihin kuten erikoislähi-, lähi-, puoli-, koko- ja yleiskuvaan. Tavoitteena oli, että jokainen osallistuja kokeili vuorollaan kuvaamista ja kuvan rajaamista. Harjoittelun tarkoituksena oli havainnoida, miten kuvakokojen vaihtamisella voidaan vaihtaa tarinan kerronnan rytmiin. Toisessa harjoitteessa kokeiltiin erilaisia kuvakulmia: lintu- ja sammakkoperspektiiviä sekä silmän tasoa. Viimeisenä kuvausharjoituksena kokeiltiin kameran liikuttamisen peruselementtejä kuten panorointia, tiltausta ja kamera-ajoa (mm. Viikari, Raike & Laitinen 1999). Panoroinnissa kamera pysyy muutoin paikallaan, mutta kääntyy vaakatasossa akselinsa ympäri. Tavallisesti panoroinnilla seurataan liikkuvaa kohdetta. Tiltauksessa tabletin kameraa liikutettiin ainoastaan pystysuunnassa alhaalta ylös tai ylhäältä alas. Kamera-ajoa kokeiltiin istumalla työtuolissa, jota toinen opiskeli liikutti. Tärkeintä oli rohkaista opiskelijoita kokeilemaan ja havainnoimaan, mikä merkitys kuvakoolla, kuvakulmilla ja kameran liikuttamisella on videotarinan tunnelmaan ja etenemisnopeuteen eli vauhtiin (pacing), jotka ovat olennaisia tekijöitä digitaalisessa tarinassa. Tiiviin harjoittelujakson jälkeen (noin 15 minuuttia) siirryttiin varsinaisen videotelokuvan suunnitteluun.

Osa II: Käsikirjoittaminen

Videotarinoiden käsikirjoittaminen aloitettiin elokuvan aiheen valinnasta. Pienryhmille tarjottiin vaihtoehtoiksi seuraavat aiheet: riippuvuudet, sosiaalinen eksklusio, yksinäisyys, hyvinvointi ja kriisit. Pienryhmät aloittivat ideoinnin kirjoittamalla tiivistelmän eli synopsisen. Elokuvan aiheen valinta osoittautui pienryhmille pajan vaikeimmaksi osioksi. Mehtonen-Rinne (2015) nostaa esille näkökulman valitsemisen tärkeyden (Point of view) digitaalisessa tarinankerronnassa. Pienryhmät 'joutuivat painimaan' kirkastaessaan elokuviensa ydinviestiä. Tiivistelmät hyväksyttiin työpajaohjaajilla.

Tämän jälkeen pienryhmät siirtyivät kirjoittamaan ja piirtämään tarkempaa käsikirjoitusta eli kuvakäsikirjoitusta (story board), jossa jokaisesta otoksesta piirrettiin kuva valmiiseen kuvapohjaan, päätettiin kuvakoko sekä muut

kuvaukseen liittyvät tiedot sekä laadittiin lyhyt kuvaus otoksen sisällöstä. Jotta suunnitelmat pysyivät annetussa aikataulussa eli yhdessä minuutissa, rajattiin otosten määrä 12 kuvaotokseen, joiden pituus oli enimmillään 4 sekuntia. Käsikirjoituksen voitiin ajatella sisältävän draaman kaaren: Neljä ensimmäistä kuvaa elokuvan alkua, neljä seuraavaa kuvaa keskikohtaa ja neljä viimeistä kuvaa elokuvan loppua. Lisäksi ohjeistettiin, että käsikirjoitukseen oli sisällytettävä käännekohta kahdeksannen ja yhdeksannen kuvan väliin. Rajaamalla jo käsikirjoitusvaiheessa aiheen käsittely 12 otokseen, saatiin aikaiseksi lyhyt, tiivisrakenteinen noin minuutin pituinen elokuva, jonka tuottaminen noin kahdessa tunnissa oli mahdollista. Käsikirjoitusvaihe kesti noin 20 minuuttia.

Osa III: Videoelokuvan kuvaus

Pienryhmät kuvasivat elokuvat oppilaitoksen iPad - tableteilla. Onnistuneen työskentelyn lähtökohtana oli saada kaikki pienryhmät jäsenet osallistumaan kuvaukseen ja luoda ryhmässä selkeä työnjako (kuvaaja, ohjaaja, näyttelijät). Sopivan kuvauspaikan löytäminen kampusalueella oli tärkeää. Pienryhmien tuli kiinnittää huomiota taustaääniin, esim. ilmastointilaitteen hurinaan tai liikenteen humuun, mikäli oli tarkoitus äänittää esimerkiksi keskustelua. Sisällä kuvattaessa riittävä valaistus oli huomioitava, jotta elokuvasta ei tule liian rakeinen ja epätarkka. Jokaista otosta voitiin kuvata useamman kerran, katsoa läpi ja poistaa turhat otokset. Tyypillisesti ensimmäisillä kuvauskerroilla kuviin tuli helposti mukaan ylimääräistä ja tarpeetonta, mikä voitiin välttää useammilla otoilla ja otosten tarkistuksilla. Kuvauksen tavoitteena oli saada hyödynnettävää kuvamateriaalia 2-3 minuuttia, mistä voitiin työstää valmis elokuva. Kuvaukseen olisi tarvittu enemmän aikaa mutta pienryhmillä tähän oli varattu noin 30 minuuttia.

Osa IV: Editointi ja äänitehosteiden lisääminen

Teknisesti haastavin vaihe videoelokuvan teossa on videon editointi eli leikkaus, koska vain harvoilla on yleensä aiempaa kokemusta editoinnista. Yleisimmät editointiohjelmat (esim. Windows -käyttöjärjestelmän elokuva-työkalu, Moviemaker- tai Mac -järjestelmän iMovie -sovellus) ovat kuitenkin niin helppokäyttöisiä, että niiden perusteiden omaksuminen ensikertalaiseltakin onnistuu 10-15 minuutissa. Editointi voidaan tehdä myös älypuheliin tai tablettiin ilmaiseksi ladattavalla editointiohjelmalla. Tärkeintä on osallistujien näkökulmasta sovellusten helppokäyttöisyys sekä luonnollisesti tavoitteena on tarjota osallistujalle onnistunut kokemus editoinnista.

Ensimmäisenä pienryhmät latisivat kuvatun materiaalin editointiohjelmaan. Ohjelman työpöydälle oli mahdollista myös ladata valokuvia. Seuraa-

vaksi pienryhmä katsoi otokset läpi, valitsi näistä elokuvaan sopivat otokset, jotka siirrettiin ohjelman ns. aikajanalle (timeline) haluttuun järjestykseen. Valitut otokset leikattiin sopivan mittaisiksi ja otoksen alusta sekä lopusta poistettiin tarpeeton kuvamateriaali. Otoksen kuva-alaa voitiin myös rajata sopivaksi. Tämän jälkeen katsottiin koko editointitiedosto läpi ja lisättiin tarpeen mukaan mahdollisia siirtymiä, häivytyksiä, jne.

Pienryhmät lisäsivät elokuvien alkuun elokuvan nimen ja loppuun tekijöiden tiedot. Jos videoelokuva oli tarkoitus äänittää jälkikäteen tai lisätä siihen esimerkiksi musiikkia, alkuperäinen ääniraita hävytettiin tai sen äänentaso säädettiin sopivaksi sekä mahdolliset ääni- ja kuvatehosteet lisättiin otoksiin. Oman kokemuksemme mukaan tässäkin pätee periaate ”yksinkertainen on kaunista” ja turha tehostekikkailu tekee elokuvasta sekavan tai tahattoman koomisen.

Opiskelijoita kannustettiin käyttämään teostovapaata, ilmaista äänimateriaalia ja musiikkia, jota oli helposti ladattavissa esimerkiksi SoundCloud ja Jamendo - sivustoilta. Myös iMovie -editointityökalussa itsessään on mukana käytettävää musiikkia. Mikäli aikaa olisi ollut enemmän, opiskelijat olisivat voineet tuottaa myös itse äänimateriaalia. Elokuvat oli tarkoitus esittää julkisesti ja ladata ne videonjakopalveluihin (Youtube -sovellus), joten musiikin tekijänoikeuksiin tuli kiinnittää erityistä huomiota. Yleensä Creative Commons -merkitty musiikki antaa mahdollisuuden ei-kaupalliseen julkaisemiseen.

Tämän jälkeen tuotokset olivatkin valmiit muunnettavaksi elokuvatiedostoksi ja julkaistavaksi. Valmiit videoelokuvat julkaistiin Youtube -sovelluksessa ja ryhmän jäsenten tuli sopia keskenään, miten julkisia elokuvista tulee.

Kuinkas kävi?

‘One-minute video story’ -työpajan keskeisenä haasteena oli ajan vähyys ja ‘kiireen tunne’. Vaikka tiesimme aikarajoitteet, halusimme tuottaa kansainväliselle viikolla työpajan, jossa opiskelijat saivat mahdollisuuden oppia konkreettisella, osallistavalla ja toiminnallisella tavalla jotain uutta. Yksinkertaistetun videokuvauksen yhdistäminen koulutusohjelmamme keskeiseen sisältöön oli ajan vähydestä huolimatta onnistunut valinta.

Digitaalisen tarinankerronnan ohjaaminen on mielestämme monella tapaa vaativaa. Työpajan hyvä suunnittelu on tarpeen ja toisaalta ohjaajilta edellytetään pajassa vahvaa tilannetajua ja taitoa myös irrottautua suunnitellusta. Jotta elokuvaan saataisiin ‘emotionaalista sisältöä’, ryhmään on kyettävä luomaan lyhyessä ajassa mahdollisimman turvallinen ja hyvä ilmapiiri, jotta

osallistujat pystyivät käsittelemään aiheita rehellisesti, avoimesti ja henkilökohtaisellakin tasolla (Mehtonen-Rinne 2015). Tässä onnistumme kohtuullisen hyvin.

Ohjaajilla tulisi olla kykyä innostaa ja olla samanaikaisesti herkkä kuulemaan ja havainnoimaan opiskelijoiden verbaalista ja nonverbaalista viestintää. Oman kokemuksemme mukaan videotyöpajassa tulisi olla vähintään kaksi ohjaajaa. Pienryhmät tarvitsevat ohjausta ja ”sparrausta” prosessin aikana. Vastaavia havaintoja on tehty myös muissa digitaalisissa työpajoissa (Verke 2013). Myös osallistujien motivaatiotason tulisi olla melko korkea, jotta keskittyminen intensiiviseen tarinatyöskentelyyn olisi mahdollista.

Oleellinen osa työpajaa oli valmiiden elokuvien ”ensi-ilta” suomalaisen suklaan kera. Jokainen pienryhmä sai vuorollaan kertoa ennen esitystä omasta tuotoksestaan ja elokuvan esittämisen jälkeen keskusteltiin aiheesta yhdessä. Mikäli elokuva sisälsi selkeän käännekohtan ja ongelman ratkaisun, voitiin palautekeskustelussa pohtia myös vaihtoehtoisia ratkaisuja. Työpajassa aikaa tälle purulle jäi valitettavan vähän. Elokuvat esitettiin myös viikon päätteeksi todistusten jakotilaisuuden yhteydessä.

Kansainvälinen toimintaympäristö ja monikulttuurinen ryhmä tekivät työpajasta mielenkiintoisen. Opettajina saimme ja jouduimme pysähtymään ja arvioimaan omia kompetenssejamme, omaa kulttuurista herkkyyttämme ”erilaisten kulttuurien iloisessa sekametelisopassa”, vastuullisuutta ja halumme ”aitoutta” ymmärtää erilaisia kulttuureja (mm. Talib 2005, Soilamo 2008). Uskomme vahvasti, että myös opettajan henkilökohtaisilla ominaisuuksilla, korkealla motivaatiolla ja tietynlaisella ”toimintavalmiudella” on suuri merkitys kun työskennellään vieraalla kielellä kulttuuritaustoiltaan erilaisten opiskelijoiden kanssa. Kokemuksemme mukaan SocNet-verkoston kansainväliset viikot ovat erinomainen paikka opettajalle vahvistaa omaa monikulttuurista ammatillisuuttaan.

Sosiaalinen vahvistaminen ja osallisuus visualisoituna videon kautta antoivat opiskelijalle puheoikeuden kertoa omaa tarinaansa. Henkilökohtainen kokemus tiivistettynä kahteentoista neljänsekunnin video-otokseen sisälsi kulttuurirajat ylittävän viestin. Kokemuksemme mukaan jokainen pienryhmän jäsen osallistui tuotokseen. Työpajan ja viikon jälkeen & aplodien tauottua, ymmärsimme antaneemme SocNet-verkostolle jotain hyvin uutta: osallisuuden kokemuksen nykyaikaisella tavalla.

Linkkejä:

Työpajassa tuotetut videoelokuvat: <https://www.youtube.com/watch?list=PLAwWkI-OHjWRVPsbwR-fgeuvoTNIWqVNMp&t=7&v=BxdmXgieatk>

Digitaalinen tarinankerronta Suomessa: <http://dstfinland.ning.com/>

Lähteet:

Juppi, Pirta 2012. Digitaalinen tarinankerronta nuorten osallisuuden ja identiteettityön välineenä. Teoksessa Krappe, J., Parkkinen, T. & Tonteri, A. (eds.) 2012. Moving In! Art-Based Approaches to Work with the Youth - MIMOproject 2010-2013. Reports from Turku University of Applied Sciences 127. Turku: Turku University of Applied Sciences, 193-210.

Lundbom, Pia & Herranen, Jatta (toim.) 2011. Sosiaalinen vahvistaminen kokemuksina ja käytänteinä. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Sarja C. Oppimateriaaleja 24/2011. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu.

Mehtonen-Rinne, Hanna 2015. Digital Storytelling Finland. Digitaalinen tarinankerronta. Digitalt berättande. Tee oma tarinasi. Viitattu 21.9.2015. <http://http://dstfinland.ning.com/page/tee-oma-tarinasi>.

Ruotsalainen, Leena 2007. Kulttuurinen nuorisotyö on kamppailulaji. Teoksessa Tommi Hoikkala, Anna Sell (toim.) Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 76. Helsinki: Nuorisotutkimusseura 168-184.

Soilamo, Outi 2008. Opettajan monikulttuurinen työ. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, osa 267. Turku: Turun yliopisto.

Talib, Mirja-Tytti 2005. Eksotiikkaa vai ihmisarvoa. Opettajan monikulttuurisesta kompetenssista. Kasvatustieteellisiä tutkimuksia 21. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura.

Verke - Verkkonuorisotyön valtakunnallinen kehittämiskeskus 2013. Digitaalinen tarinankerronta nuorisotyössä. Viitattu 22.9.2015 <http://www.verke.org/hyvät-kaytantoot/item/236-digitaalinen-tarinankerronta-nuorisotyossa>

Viikari, Timo; Raike, Antti & Laitinen Karri 1999. Elokuvantaju. Viitattu 22.9.2015 <http://elokuvantaju.aalto.fi/index.html>

Juha Niiranen

Aktivointipolitiikkaa Tanskan tapaan

Teen tässä artikkelissa muutamia havaintoja ns. Tanskan mallista, johon kävin tutustumassa keväällä 2015 Odensessa University College Lillebaelt -korkeakoulussa osana SocNet98-viikkoa. Tanskan malli on eräs maakohdainen sovellus viimeisen parinkymmenen vuoden aikana tapahtuneeseen yhteiskuntapoliittiseen käänteeseen hyvinvointivaltion uudistamiseksi. Artikkelin perustuu SocNet viikolla käymiini keskusteluihin, vierailuun oppilaitoksessa ja artikkelin lopussa mainittuihin kirjallisuusviitteisiin.

Tarve hyvinvointivaltioiden uudistamiseen tulee toisaalta globalisoituvan talouskilpailun kiihtymisestä, yhdentyvistä Euroopasta, työmarkkinoiden rakenteellisista muutoksista kuten ammattirakenteen muutoksista ja pysyvien työsuhteiden häviämisestä sekä toisaalta kansalaisten byrokraattisen hyvinvointivaltiollisten rakenteiden jäykkyyden kritiikistä. Hyvinvointivaltiollisten rakenteiden ei katsota mahdollistavan yksilöllisiä ja joustavia elämänuria ja vastaavan työmarkkinoiden joustavuuden vaatimuksiin.

Yhteiskunnallisessa keskustelussa 1980- ja 1990-luvuilla puhuttiin aluksi aktiivisesta sosiaalipolitiikasta ja 1990-luvun puolivälistä eteenpäin on ruvettu käyttämään nimitystä aktiivipolitiikka, jolla viitataan yleiseen yhteiskunnalliseen toimintapolitiikkaan. Aktiivipolitiikkaa on työllisyys- ja sosiaalipolitiikan lisäksi terveys- ja koulutuspolitiikkaa sekä nuoriso- ja ikäpolitiikkaa. Yhteiskunnan tarjoamia ja vaatimia aktivointiuudistuksia on perusteltu sillä, että hyvinvointivaltion erilaiset etuisuudet passivoivat eivätkä integroi kansalaisia työelämään. Erityisesti nuorten on katsottu olevan vaarassa syrjäytyä, jos heidän annetaan jäädä toimeentuloturvan varaan ilman yksilöllisiä aktivointitoimenpiteitä.

Sosiaalipolitiikan uudistamisvaatimukset alkoivat 1980-luvulla Yhdysvalloista, jossa sosiaaliturvan katsottiin vahvistavan passiivista riippuvuutta sosiaalivastuksista työn tekemisen asemesta. Sikääläisessä keskustelussa ryhdyttiin käyttämään nykyisinkin käytössä olevaa termiä workfare, joka tarkoittaa toimeentuloturvan kytkemistä työntekoon. Osallistuminen palkka- tai vapaaehtoistyöhön ehkäisee tämän mallin mukaan sosiaaliturvariippuvuutta. 1990-luvulla yhdysvaltalainen malli levisi Iso-Britannian

kautta Eurooppaan. Isossa-Britanniassa luotiin ”New Labor” – puolueen johdolla uusi yhteiskuntapoliittinen ohjelma ”kolmas tie” (Third Way), jolla viitattiin valtion roolin vähentämiseen yhteiskuntapolitiikassa ja kansalais-yhteiskunnan aktivoimiseen järjestöjen ja yksityisen sektorin avulla. Third Way – ohjelmassa on pyritty kehittämään erilaisia paikallisyhteisöllisyyttä aktivoivia ohjelmia, joita voidaan kuvata sanoilla kumppanuus, julkisen ja yksityisen liitto, hallintojen välinen yhteistyö, yhteisöjen aktivointi, aktiivisen kansalaisuuden luominen, velvollisuuksien lisääminen oikeuksien vastapainoksi ja turvallisuutta yhteistyöllä. Suomessa ”aktiivinen sosiaali-politiikka” otettiin tavoitteeksi Paavo Lipposen ensimmäisen hallituskauden (1995-1999) ohjelmassa. Myös Lipposen toinen hallitus (1999-2003) sitoutui aktiivipolitiikkaan. Vuoden 1999 hallitusohjelma kannusti ihmisiä omaehtoi-siin ponnisteluihin hyvinvointinsa edistämiseksi.

Tanska nähdään usein aktiivipolitiikan edelläkävijänä ja esimerkkinä, jossa erilaisilla aktivointitoimilla monesti esitetään saavutetun hyviä tuloksia muun muassa nuoriso- ja pitkäaikaistyöttömyyden hoidossa. Tanskassa aktiivipoliittinen joustoturva-malli (flexicurity) pohjautuu kolmeen periaatteeseen: 1) heikko työssäoloturva (helppo irtisanoa ja palkata), 2) vahva sosiaaliturva aktivointitoimien ajaksi ja 3) aktiivinen työvoimapolitiikka. 2000-luvun alkupuolelta lähtien workfare - näkökulma on vahvistunut Tanskassa, muun muassa työvoimakoulutusta on vähennetty ja etuuksien tasoa ja kestoa on leikattu. Työvoimapaalvelut on Tanskassa kunnallistettu työpalvelukeskuksiin, mutta valtio ohjaa toimintaa. Valtio vastaa työttömyysturvaa saavien toimenpiteistä, kunnat taas toimeentulotukea tai sairausetuuksia saavien toimenpiteistä. (Saikku 2015, 14.)

Passiivisesta olemisesta ei makseta julkisia sosiaaliavustuksia vaan jokaisen palkka- tai vapaaehtoistyöhön kykenevän on periaatteessa osallistuttava sellaiseen vähintään muutaman tunnin ajan viikossa. Tanskassa vuoden 2014 alusta kaikilta alle 30-vuotiailta ilman ammatillista tutkintoa on evätty oikeus toimeentulotukeen. Toimeentulotuen on korvannut koulutustuki (uddannelsehjelp), jonka määrä vaihtelee tilanteen mukaan, esimerkiksi kotona asuva saa n. 2520 kruunua (noin 325 €) ja itsenäisesti asuva n. 5860 kruunua (noin 750€) kuukaudessa. Alle 30-vuotiaat voivat suuntautua joko koulutuslinjalle tai aktivointilinjalle. Aktivointilinja on tarkoitettu niille nuorille, joilla eivät voi opiskella terveys- tai sosiaalisten ongelmien takia. Tavoitteena on, että kaikki nuoret löytävät työ- tai opiskelupaikan ja 95 % nuorista suorittaa Suomen toisen asteen koulutusta vastaavan oppimäärän.

Tanskan opetusjärjestelmä on työelämälähtöinen ja ammatinvalinta on integroitu opetussuunnitelmaan. Koulutusjärjestelmä on vahvasti sidoksissa kansalliseen aktivointipolitiikkaan ja ilman koulutuspaikkaa Tanskassa ei ole siis mahdollista saada toimeentulotukea. Ammatillinen koulutus on suurin piirtein Suomen oppisopimuskoulutusta vastaava. Nuorten syrjäytymisen

ehkäisyä varten Tanskaan on rakennettu 52 ohjauskeskusta, jotka antavat neuvoa ja tukea nuorille kaikenlaisissa elämäntilanteissa. Näiden ohjauskeskusten tärkeänä tehtävänä on löytää nuoret vailla ammatillista koulutusta ja ohjata heidät koulutuksen pariin. Tanskan mallin pääideana on, että nuoria aktivoidaan ja tuetaan löytämään työ- tai opiskelupaikka hyvin monin tavoin. Aktivointipiteiden suunnittelu, koordinointi ja toteutus on kunnan viranomaisten tehtävä. Aktivointiin panostetaan viranomaisten taholta paljon ja tuki on henkilökohtaista ohjausta ja neuvontaa. Nuoria ei jätetä yksin selviytymään.

Vierailin paikallisessa Elsesminden ”tuotantokoulussa” (production school:ssa niin kuin he asian minulle ilmaisivat). Tanskaksi koulun nimi on Odense Produktions-Højskole. Tällaiseen oppilaitokseen voi hakeutua nuori,

- joka on käynyt peruskoulun
- joka on vailla ammatillista koulutuspaikkaa
- on alle 25-vuotias

Production school:ssa opetus perustuu käytännön työhön työpajoissa. Nuorten on myös mahdollista hankkia yleisiä valmiuksia jatko-opintoja varten lukio- tai ammatillista koulutusta varten ja opiskella erilaisia perinteisiä kouluaineita kuten matematiikkaa ja kieliä. Joillakin nuorilla oli myös tavoitteena yliopisto-opinnot, mutta syystä tai toisesta toisen asteen koulutus oli jäänyt kesken. Monilla vaikutti olevan eriasteisia sosiaalisia ongelmia kuten nuorisorikollisuutta ja vaikeuksia läheisuuksissa. ”Tuotantokoulujen” työpajoissa nuoret tuottavat paikallisesti myytäviä tuotteita, esim. tekstiili-, metalli-, puu- ja käsityötuotteita. He ylläpitivät ohjatusti myös varsin suurta koulun ruokalaa (kuva edellisellä sivulla).

Keskustelin eri työpajoilla nuorten kanssa ja omana kokemuksenaan he sanoivat kokevansa tärkeäksi sellaisten tuotteiden valmistamisen, joilla on aitoa kysyntää markkinoilla. ”Tuotantokoulun” pedagogiikalle oli tyypillistä, että koulu ja paikalliset yritykset järjestävät yhdessä erilaisia tapahtumia, yritykset tarjoavat harjoittelupaikkoja ja ostavat koulussa tuotettuja tuotteita. Itselleni tästä lyhyestä vierailusta jäi mieleen nuorten optimistinen tunnelma tulevaisuuden suhteen. Heillä tuntui olevan läheinen, luottamuksellinen ja turvallinen suhde opettajiin ja ohjaajiin. Keskustelu nuorten kanssa vahvisti käsitystä siitä, että nuorten tukemiseen panostetaan paljon ja tuki on henkilökohtaista elämänsuunnittelua yhdessä aikuisen kanssa. Tässä meillä Suomessa on paljon opittavaa, esim. Humakissa tehdyissä opinnäytetöissä on todettu, että nuorten tarvitsema säännöllinen ja pysyvä aikuiskontakti toisen asteen ammatillisissa oppilaitoksissa on liian vähäistä.

Yhteenvetona voi todeta, että

- Tanskan mallissa etuisuuksien rahallinen taso on varsin korkea, mutta se on sidottu yksilöllisiin aktivointitoimenpiteisiin
- Yhteiskuntapolitiikan keskeisenä tavoitteena on työllisyyden parantaminen, minkä Tanskassa on katsottu edistävän osallisuutta
- Tanskaan on luotu joustavat työmarkkinat, mikä tarkoittaa helppoa irtisanomista. Toisaalta yksilön ohjaukseen ja elämänhallinnan henkilökohtaiseen tukemiseen on panostettu paljon
- Ammatillinen koulutus on käytännöllistä ja oppiminen tapahtuu pääsääntöisesti työpaikoilla
- Oikeuksien vastapainoksi kansalaisilla on velvollisuuksia
- Yksilön vastuun korostaminen

Kirjallisuus

Karjalainen, Vappu & Keskitalo, Elsa 2013 (toim.) Kaikki työuralle! Työttömien aktiivipolitiikkaa Suomessa. Teema 018. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Saiku, Peppi 2015. Ajankohtaista aktiivipolitiikkaa. Katsaus työttömien aktiivitoimenpiteisiin ja sosiaaliturvaan Suomessa, Ruotsissa, Tanskassa, Norjassa, Saksassa, Iso-Britanniassa ja Alankomaissa Työpäperi 2/2015. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Johanna Kuivakangas

Sosiaalisesti päteväksi koulussa - oppia kansainvälisiltä kentiltä

Olen lukuisia kertoja vierailut eri maissa opettamassa ja pitämässä luentoja, seminaariesityksiä ja vetämässä tai osallistumassa erilaisiin työpajoihin, joiden aihepiirit ovat liittyneet koulutusjärjestelmään, koulunkäyntiin ja kouluissa tehtävään nuorisotyöhön. Suunnitteluvaiheessa olen ollut innokkaan utelias kurkistamaan toisen maan koulutuksen kenttään ja kulttuuriin. Samaan aikaan olen ahdistunut; ehdinkö rakentaa esitykseni valmiiksi, olenko osannut valita oikeat teemat ja miten yleisö ottaa vastaan aihepiirini. Perillä minua on useimmiten odottanut ystävällinen joukko ihmisiä ja tukku kysymyksiä. Minulle on esitelty erilaisia koulutusinstituutioita sisältä ja ulkoa, olen istunut unkarilaisen alakoulun tunneilla ja ollut pitämässä suullisia loppulenttejä Tarton yliopistossa. Välillä on syvennytty vertailemaan nuorisotyön ja sosiaalityön opetussuunnitelmien sisältöjä, olen osallistunut ulkomaalaisten kollegojeni opettajien kokouksiin ja kehittämispäiviin. Joskus on saanut nostaa käden pystyyn ainoana suomalaisena konferenssissa, jossa brittiluennoitsija hehkuttaa suomalaista koulutusjärjestelmää maailman parhaaksi ja kysyy sivulauseessa, onko täällä ketään suomalaista paikalla.

Tämä artikkeli pohjautuu Odensessa Tanskassa pitämäni workshop esitelmään, jossa kuvailin kokemuksia ja kokemusten kautta syntyneitä ajatuksia koulusta ja sosiaalisista taitojen karttumisesta, joita hyvät ja sukellukset kansainvälisellä kentällä sysänneet miettimään. Sen sijaan, että jäisin hykertelemään ilmaista koulutusjärjestelmäämme tai sukupuolten välistä tasa-arvoa – puheenaiheet, joita suomalainen ei voi maailmalla välttää - yritän pohtia, millainen koulumme on yhteisön ja ryhmän jäseneksi kasvamisen paikkana, siis miten kouluissamme opitaan sosiaalisia taitoja. Kansainvälisillä kentillä seikkaileminen on vahvistanut ajatusta: on mentävä kauas nähdäkseen lähelle. Tämä artikkeli ja sitä edeltävä esitelmä pohjautuu aineistoon, joka koostuu päiväkirjamerkinnöistä, haastatteluista ja keskusteluista aikuisten sekä lasten ja nuorten kanssa, joita olen matkoillani kirjannut ylös.

Yhteisöllisyyttä läheltä ja kaukaa

”Aloitimme tunnin varttia vaille kahdeksan. Luokassa on 11 oppilasta. On englannin tunti. Osa oppilaista potee flunssaa ja ilmoittaa olevansa väsyneitä. Ulkona sataa vettä ja opettaja tarjoaa sitä selitykseksi väsymykseen. Tunti alkaa reippaalla laululla joka on kopio Täti Monikasta. Tämän jälkeen opettaja jututtaa lapsia kysymällä jokaiselta mitä tämä on tehnyt ja jatkaa muilla yksinkertaisilla kysymyksillä. Välillä joku oppilaista menee luokan eteen ja muut oppilaat saavat kysellä häneltä. Lopputunnista on kuuntelutehtävä. Lapset ovat innokkaita ja viittaavat aktiivisesti. Kolme poikaa etuosassa luokkaa juttelee mielellään keskenään ja välillä opettaja hiljentää heidät sanomalla ”shh”. Olennaista tunnilla on se, että jokainen pääsee vuorollaan ääneen. Toistetaan samoja asioita, opettaja toistaa monia lasten repliikkejä. Minulle tulee tunne, että kaikella, mitä luokassa sanotaan ja kerrotaan, on erityinen merkitys. Tempo tunnilla on kiihkeä. Miettimisaikaa ei juuri jää vaan tilanteet etenevät vauhdilla. Edessä istuva poika on keskittymiskyvyttömän oloinen, mutta seuraa ja osallistuu. Kolme tyttöä takarivissä keikkuu tuoleillaan ja juttelevat keskenään välillä. Luultavasti nopea rytmi pakottaa pysymään heidät kuitenkin mukana. On kummallista päästä kouluun sisälle. Tuntuu kuin kurkistaisi johonkin yksityiseen kotiin. Minut otettiin vastaan hyvin virallisesti. Englanninopettaja toivotti minut tervetulleeksi aamulla ensimmäiseksi ja esitteli rehtorille ja apulaisrehtorille. Sitten luokkahuoneiden sisällä meno on kuitenkin hyvin lämminhenkistä ja intiimiä.”

Ote työpäiväkirjasta tiistaina 20.9.2005 debreceniläisessä koulussa Unkarissa

Alkuperäinen idea nuorisotyön ja koulun tiiviimmästä yhteistyöstä syntyi jo 2000 luvun alussa, kun aloitin työni Humakissa. Hankesuunnittelussa vilahteli jo silloin maahanmuuttajakysymys ja monikulttuurisuus. Lapsi-, nuori- ja toimijälhtöisyys olivat lähellä sydäntäni. Koulun ja varhaiskasvatuksen kentät olivat minulle tuttuja, mutta nuorisotyön saralla osallisuus ja yhteisöllisyys räjäyttivät ajatusmallin lopullisesti. Näiden kenttien toisiaan hyödyttävät voimat tulisi saada yhteiskunnassa paremmin käyttöön. Sen sijaan, että kiinnostus olisi rajoittunut vain suomalaisen yhteiskuntaan, tulisi nälkäiseksi näkemään, miten nuorisotyö ja koulu toimivat kansainvälisessä kontekstissa. Tähän hetkeen sijoittui sopivasti ensimmäinen työmatkani ulkomaille Humakin organisaatiossa. Se suuntautui Unkariin. Pienessä Czökmön kylässä Itä-Unkarissa sain käsityksen yhteisöllisyydestä ja nuorten innostuksesta. Myöhemmillä vierailuilla debreceniläisissä ja budapestiläisissä kouluissa tunne vain syveni. Toiseksi pitkäjänteiseksi kansainväliseksi kumppaniksi muodostui Viro. Samoja vahvoja yhteisöllisyyden elementtejä aistin myös siellä. Retkieni tarkoitus oli saattaa opiskelijat harjoitteluihin, oppinäytetöiden materiaaleja keräämään ja perinteiseen opiskelijavaihtoon

ulkomaille. Kiinnostavaa, että juuri Unkariin ja Viroon lähti harjoittelemaan silloisen Äänekosken kampuksen opiskelijoita parin vuoden (2004-2005) aikana 25 opiskelijaa. He työskentelivät pääsääntöisesti kouluissa ja nuorisotyön kentillä. Näiden kansainvälisten loikkien jälkeen yhteistyö on jatkunut, syventynyt ja tiivistynyt erilaisissa merkeissä, Humak toteutti esimerkiksi yhteisen ylemmän korkeakoulututkinnon brittien ja virolaisten kanssa vuosina 2010-2012. Opiskelija- ja lehtorivaihdon seurauksena tiedon jakaminen ja näkökulman avautuminen on uinut osaksi ammattikorkeakoulun arkipäivää. ”Miten tämä asia näkyy Virossa?” –tyyppiset kysymykset voi esittää yhteistyökumppaneille on-line-tilassa ja esimerkiksi kansainväliset hankekuviot hoituvat helposti, koska on jo valmiiksi tutut yhteiset toimintamallit.

Havahtumisia

”Istun junassa Budapestistä Debreceniin. Yritän muistella kuinka monta kertaa olen käynyt Unkarissa tutkimukseni merkeissä. Sekoan laskuissa kymmenennen matkan kohdalla. Tapaan kohta yhteistyökumppanin, jolle teen muutamia tarkentavia kysymyksiä sisältävän haastattelun. Tutkimukseni aikana on ehtinyt tapahtua paljon, Unkarin talous on tällä hetkellä kuralla. Muutoksen poliittisissa voimasuhteissa tarkoittaa yleensä muutoksia viranhaltijoissa, tuntuu, että se, mikä on ollut näiden liki kymmenen vuoden aikana pysyvää, on muutos ja epävarmuus. Kuulen tällä kertaa lausten kuulumisia, jotka kirjoittivat minulle aineistoani varten tarinoita vuonna 2002. He ovat nyt lähes parikymppisiä nuoria. Tapaan heidän opettajansa ja saan kuulla, miten heidän elämänsä edennyt. Vastapäätäni istuu täysi-ikäisyyden kynnyksellä oleva tyttö. Hänen ranteitaan koristavat moninkertaiset helminauhat. Hän kuuntelee ipodiaan ja kirjoittaa muistivihkoonsa epäilemättä opiskeluasioitaan. Hän voisi olla kuka tahansa suomalainen nuori pukeutumisensa, olemuksensa puolesta. Mietin, että tältä näyttävät lapset, jotka kirjoittivat minulle tarinoita omasta arjestaan, vanhemmistaan, ystävistään, koulussa tapahtuneista sattumuksista, kiusaamisesta, iloistaan ja suruistaan.”

Ote työpäiväkirjasta 20.9.2010 junassa Budapestistä Debreceniin.

Ensimmäiset havahtumiset koulussa tehtyyn nuorisotyöhön tapahtuivat Virossa. Olin kollegojen kanssa Treffnerin lukiossa Tartossa. Koulussa toimiva nuorisotyöntekijä otti meidät vastaan ja esitteli kaunista kouluaan meille ylpeänä. Tutustuminen kouluun oli sekoitus historiaa ja kulttuuria yhdistettynä oppimiseen. Jäin miettimään tätä koulun nuorisotyöntekijää ”huvijuhtaa”, jonka asema oli koulussa vakiintunut osaksi toimintakulttuuria. Yhteistyö hänen, koulun rehtorin ja opettajien rinnalla oli saumatonta. Nuorisotyöntekijä organisoï ja koordinoï koulun tapahtumia ja sosiaalista toimintaa

arjessa. Koulu oli selkeästi paikka, johon sitouduttiin muutoinkin kuin oppimisen muodossa. Juuri tästä lukiosta olivat pojat, jotka lähtivät vapaaehtoisesti taistelemaan Viron vapaussodassa, mistä elokuva Nimet marmoritaulussa kertoo. Tämä anekdootti tuli esiin kun kiertelimme koulussa, koska kyseiset marmoritaulut olivat löytyneet koulun kellarikerroksesta.

Toinen havahtuminen tapahtui Unkarissa, jossa vietin moneen otteeseen aikaa kouluissa. Välituntien ja ruokatuntien aikana meteli käytävillä ja auloissa oli korvia huumaavaa. Lapset juoksentelivat sipsipussit käsissään, kaivoivat eväslaatikoistaan syötävää ja vain osa käytti koulun maksullista ruokalaa. Äänekäs meno loppui kuin veitsellä leikaten tunnin alettua. Luokkiin luikittiin hiljaa. Opettaja aloitti keskustelun oppilaiden kanssa ja jokainen sai puheenvuoron. Aihe kuin aihe vaikutti olevan oppilaiden mielestä keskustelun arvoista. Kukaan takapenkissäkään ei hairahtunut kuuntelemaan musiikkia tai selaamaan puhelintaan, vaan luokassa syntyi voimakas vuorovaikutustilanne. Tunnelma oli tiivis, keskittynyt ja etenevä.

Kolmas havahtuminen tapahtui opettajien ja nuorisotyöntekijöiden kesken jälleen Virossa, jossa töiden tekemiseen kokoennuttiin saman pöydän ääreen. Jokainen oli oman koneensa ääressä, keskustelu sai välillä kiivaitakin piirteitä, mutta samalla ratkottiin yhdessä kunkin työntekijän ajankohtaisia solmukohtia työssä. Ratkaisuehdotukset herättivät hilpeyttä, mutta myös auttoivat tehtävissä eteenpäin. Oli vahva yhdessä tekemisen meininki. Arjen ja vapaa-ajan tai viikonlopun tiukka aikasidonnaisuus hämärtyi. Työn tekeminen saattoi ajoittua myös suomalaisittain katsottuun vapaa-aikaan. Saatettiin kerääntyä esimiehen tai kollegan kotiin, missä hyvän syömisen ja juomisen äärestä siirryttiin asiapitoiseen ja napakkaan kokoustamiseen. Näiden havahtumisten seurauksena katseeni keskittyi entistä tarkemmin suomalaiseen kouluun. Miksi yhteisöllisyys on Suomessa keskeisesti esillä, mutta samaan aikaan toimintaa värittää kouluissa yksilökeskeinen toimintana niin oppilaiden kuin opettajienkin keskuudessa?

Koulun pulmat

Koulu on paikka, jossa nuoret saadaan tarrautumaan yhteiskuntaan. Näin kuvittellaan. Kouluun liitetään kosolti julkilausumattomia sosiaalisuuteen ja yhteisöllisyyteen - yhteisön kiinnipitävään voimaan - liittyviä elementtejä, joiden uskotaan auttavan nuorta suuntautumaan kohti työuraa ja yhteiskuntakelpoista kansalaisuutta. Oppiminen, opetus suunnitelma ja opetettavien aineiden sisällöt nielevät kuitenkin koulun arjessa aikaa. Sosiaalinen aspekti tulee esiin usein häiriökäyttäytymisen muodossa, jonka taltuttamiseen tarvitaankin keinoja, jotta saadaan luotsattua katse takaisin oppimiseen.

Mistä löytyy koulu, jossa opeteltaisiin yhteisöllisyyttä, ryhmässä olemisen taitoja samalla vakavuudella kuin oppiaineita? Millaisia olemme ryhmän jäseninä, miten ratkaisemme konflikteja, millaisia selviytymiskeinoja kehittämme yhdessä, miten rakennetaan hyvä ryhmä? Syrjäytymisen syiden etsimisen rinnalla voisi kohdistaa katseen sosiaaliset taitojen opettelemiseen ja ryhmässä toimimiseen. Millainen ryhmän jäsen olen, miten liityn ja sitoudun ryhmään? Näiden kysymysten esittäminen ja tällaisen sanaston ja sitä kautta tietoisuuden kasvattaminen ei ole itsestäänselvyys koulussa, vaan näyttäyty pikemminkin kulminoituvan opettajan persoonaan ja työotteeseen; nämä voivat olla merkityksellisiä aiheita, jos opettaja haluaa painottaa niitä.

Yksilöllisyyttä korostavassa koulumaailmassa tunne- ja vuorovaikutustaitojen tuominen osaksi koulun arkea vaatii opettajien rinnalle uudenlaista ajattelua, kenties monialaista, monikulttuuristakin yhteistyötä. Näin koulu kiinnittyisi osaksi arkea, perheitä, työelämää ja harrastusten kenttää. Suomalaisessa koulussa ei vielä osata täysimittaisesti hyödyntää esimerkiksi yhteisöpedagogien, nuoriso- ja järjestöalan ammattilaisten, osaamista koulussa. Erilaiset monialaisen yhteistyön kokeilut ja projektit ovat olleet lupaavia, mutta vakiintunut asema puuttuu. Nuorisoalan ammattilaisen paikka ei ole vakiintunut suomalaisessa koulussa. Tehtäväkuva ja asema rakentuvat paikallisesti ja pääsääntöisesti kokeiluluontoisesti usein hankkeiden muodossa.

Uudet viritykset

Nuorten mielestä koulussa keskeistä on kaveripiiri, aivan kuten aikuistenkin näkökulmasta on merkityksellistä, millaisessa työyhteisössä työtä tekee. Koulu näyttäytyy kohtauspaikkana, jossa sosiaalisten suhteiden verkostolla on suuri painoarvo. Kukapa ei haluaisi kuulevaa korvaa ja mahdollisuuksia tulla nähdyksi, arvostetuksi omana itsenään. Tästä ei ole pitkä matka parempaan elämänhallintaan, aktiiviseen kansalaisuuteen ja osallisuuden tunteeeseen.

Monialainen yhteistyö ja nykyistä yhteisöllisempi koulu voisivat tarjota nuorille tasa-arvoisen väylän tehdä harppauksia ympäröivään yhteiskuntaan, mutta yhtälailla kouluun voisi sisältyä nykyistä laajempi palveluiden areena. Koulu voisi olla oppimisen ohella myös toiminnallinen keskus, missä kokonaiset ikäluokat ovat helposti tavoitettavissa. Eikä varmaan olisi pahitteeksi, jos nuoret voisivat opetella vaikuttamaan, tehdä koulusta enemmän omannäköisensä paikan, jolloin myös viihtyvyys paranisi.

Olisiko nyt monialaisen yhteistyön paikka kouluissa? Mennäksemme vielä pidemmälle, pitäisikö yhteistyön harjoittelu aloittaa jo opiskeluvaiheessa, monialaisesti mutta myös kansainvälisesti? Tulla toimeen erilaisten ihmisten

kanssa ja oppia tuntemaan itseään, rohkaistua toimimaan yhdessä, tämän ei tarvitse olla salatiedettä, vaan sitä voisi oppia myös koulussa.

Osallistuin siis kollegojeni tavoin SocNet-verkoston yhtä aikaa eri puolilla Eurooppaa toteutettuun intensiiviviikkoon. Paikaksi valikoitui Odense Tanskassa. Työryhmän työskentely pureutui vahvasti kokemuksiin, joihin alustuksessani kuvailemat omat kokemukseni heidät johdattivat. Eri maista tulevat kollegat ja opiskelijat kävivät läpi kukin omia koulumuistojaan ja keskustelimme koulusta sosiaalisena tilana erilaisten tapausten ja tilannekuvausten avulla. Käytimme työryhmässä kuvakortteja ja erilaisia figuurihahmoja, joilla visualisoimme ajatuksia, tunteita ja sosiaalisia kohtaamisia. Työryhmän työskentelystä muodostui oivallinen laboratorio ja kurkistusaukko käsityksiin oppimisesta, kulttuurista, koulusysteemistä eri maissa. Jos näinä digiaikoina voisimme ottaa käyttöön vastaavanlaiset kohtaamiset ja sijoittaa ne osaksi koulujen, lasten ja nuorten arkea, väittäisin että maailma olisi paljon lämminhenkisempi, suvaitsevaisempi ja sosiaalisesti rikkaampi paikka.

Mitä on osallisuus, onko se annettua vai otettua? Millaisia innovaatioita kolmannella sektorilla tapahtuu? Mitä tarkoittaa sosiaalinen pätevyys tai mitä ovat sosiaaliset ulottuvuudet? Kuinka aktivoida nuoria ja vahvistaa kansalaisuutta

Tähän kirjaan on koottu ajankohtaisia aiheita yhteisöpedagogien koulutuksesta ja työkentästä, teemoja, joista on käyty kansainvälistä keskustelua yhdessä eurooppalaisten saman ja lähialojen korkeakouluttajien kanssa. Kansainvälisillä kentillä käy kuhina; joka vuosi on vaihto-opiskelijoita ja henkilöstön liikkuvuutta, ajatuksia vaihdetaan, opetetaan, opitaan, tutustutaan ja ihmetellään eroja ja yhtäläisyyksiä. Järjestö- ja nuorisotyötä ja sitä sivuavaa sosiaalityön kenttää yhdistävät monet yhteiset käsitteet, puhumisen tavat, ilmiöt ja menettelmät. Kirjassa kootaan yhteen keskustelut, joita eri puolilla Eurooppaa pidetyillä SocNet-intensiiviviikoilla keväällä 2015 käytiin. Kirja sisältää tihentyneitä kuvauksia, välähdyksiä, avauksia ja oivalluksia, joita kansainvälisestä näkökulmasta tarkastelu terävöittää. Kirja on tarkoitettu alan ammattilaisille, opiskelijoille ja kouluttajille, jotka ovat kiinnostuneet näkemään lähelle ja kauas, käytännönläheisesti ja visionäärisesti, henkilökohtaisen kokemuksen kautta tai teoreettisemmin tarkasteltuna.

HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU